

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Učitel a jeho úloha při odhalování násilí na dětech

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Miloslava Farkašová

Vedoucí práce:

PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Učitel a jeho úloha při odhalování násilí na dětech

Jméno a příjmení: **Miloslava Farkašová**
Osobní číslo: P18000209
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Uvést a objasnit, jakou úlohu má učitel ve svém působení ve třídním kolektivu s odhalováním násilí na dětech.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: dotazník.

Při zpracovávání bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.
DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
GJURIČOVÁ, Šárka, KOCOURKOVÁ, Jana, KOUTEK, Jiří. Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-416-3.
HORT, Vladimír. Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9.
RONEN, Tammie. Psychologická pomoc dětem v nesnázích: kognitivně-behaviorální přístupy při práci s dětmi. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-370-6.
ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0.
TRUELLOVÁ, Iva, VANÍČKOVÁ, Eva, NOVOTNÁ, Věra. Včasná detekce dětí ohrožených násilím. Praha: Fakultní nemocnice v Motole, 2016. ISBN 978-80-87347-27-0.
VANÍČKOVÁ, Eva. Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky. Praha: Grada, 2004. Psyché. ISBN 80-247-0814-0.
VANÍČKOVÁ, Eva. Cesta za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi. Praha: Česká společnost na ochranu dětí, 2002. ISBN 80-238-9448-X.
VANÍČKOVÁ, Eva, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, PROVAZNÍKOVÁ, Hana. Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995. ISBN 80-85529-17-3.

Vedoucí práce:

PaedDr. Jana Paukertová, Ph.D.
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

2. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 2. dubna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

9. dubna 2021

Miloslava Farkašová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat PaedDr. Janě Paukertové, Ph.D., za odborné vedení mé práce, za její čas, cenné poznámky a připomínky. Dále bych chtěla vyjádřit poděkování všem respondentům, za jejich přínos pro empirickou část této bakalářské práce. Děkuji také mé milované rodině, která mě podporovala po celou dobu studia a bez které bych tuto práci nemohla dokončit.

Anotace

Téma bakalářské práce se zabývá především syndromem CAN v závislosti na úloze učitele při jeho odhalování u dětí. V bakalářské práci zjišťujeme, jakou úlohu učitel zastupuje při odhalování syndromu CAN, jaké má znalosti o této problematice nebo proč je vůbec učitel tím, kdo by mohl syndrom CAN u dětí odhalit. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou část a empirickou část.

První kapitola teoretické části je zaměřena zejména na objasnění syndromu CAN. Ve druhé kapitole představíme prevenci syndromu CAN. V další kapitole se zaměříme na profesi učitele. Následující kapitola se zabývá úlohou školy a učitele v prevenci násilí na dětech. V páté kapitole představíme pomoc ze strany školy a poslední kapitola v teoretické části je zaměřena na mezinárodní dokumenty a legislativu, která řeší případy týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. V empirické části bakalářské práce pracujeme hlavně s analýzou dat, které jsme získali z dotazníkového šetření na základních školách od třídních učitelů prvních stupňů.

Klíčová slova

učitel, dítě, syndrom CAN, týrání, zneužívání, zanedbávání, násilí, prevence, základní škola

Annotation

The topic of the bachelor's thesis deals mainly with the CAN syndrome depending on the role of the teacher in its detection in children. In the bachelor's thesis, we find out what role the teacher represents in the detection of CAN syndrome, what is his knowledge about this issue or why the teacher is the one who could detect CAN syndrome in children. The work is divided into two parts, a theoretical part and an empirical part.

The first chapter of the theoretical part is mainly focused on the clarification of the CAN syndrome. In the second chapter we will present the prevention of CAN syndrome. In the next chapter we will focus on the profession of the teacher. The following chapter deals with the role of the school and the teacher in the prevention of violence against children. In the fifth chapter, we present the help of schools and the last chapter in the theoretical part focused on international documents and legislation that addresses cases of child abuse, neglect and neglect. In the empirical part of the bachelor's thesis, we work mainly with the analysis of data that we obtained from a questionnaire survey at primary schools from class teachers of first grades.

Key words

teacher, child, CAN syndrome, abuse, neglect, violence, prevention, primary school

Obsah

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SYNDROM CAN	12
1.1 Definice.....	12
1.2 Historický vývoj pojmu syndrom CAN.....	13
1.3 Kategorie syndromu CAN.....	14
2 PREVENCE SYNDROMU CAN	17
2.1 Primární prevence.....	18
2.2 Sekundární prevence.....	19
2.3 Terciální prevence.....	21
3 PROFESE UČITELE	21
3.1 Postavení učitele ve společnosti.....	21
3.2 Profesní činnosti učitele.....	23
3.3 Profesní kompetence učitelů.....	23
4 ÚLOHA ŠKOLY A UČITELE V PREVENCI NÁSILÍ NA DĚTECH	26
4.1 Odhalování násilí školou a školskými zařízeními.....	26
4.2 Úloha školy při detekci.....	27
4.3 Úloha učitele při detekci.....	28
4.3.1 Metoda Hardin a Petersonová.....	31
4.4 Překážky.....	32
5 POMOC ZE STRANY ŠKOLY	32
5.1 Školení učitelů.....	32
5.2 Vzdělávání žáků.....	33
5.3 Ostatní formy.....	34
6 MEZINÁRODNÍ DOKUMENTY A LEGISLATIVA	35
6.1 Úmluva o právech dítěte.....	35
6.2 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	35
6.3 Trestní zákoník.....	36
6.4 Listina základních práv a svobod.....	37
6.5 Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR.....	37
EMPIRICKÁ ČÁST	39
7 METODOLOGIE A CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	39
8 ANALÝZA DAT	40
8.1 Vyhodnocení výzkumných otázek.....	56
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	59
SEZNAM PŘÍLOH	61

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1.....	13
Tabulka č. 2.....	24
Tabulka č. 3.....	27
Graf č. 1.....	40
Graf č. 2.....	41
Graf č. 3.....	42
Graf č. 4.....	43
Graf č. 5.....	44
Graf č. 6.....	45
Graf č. 7.....	46
Graf č. 8.....	47
Graf č. 9.....	48
Graf č. 10.....	49
Graf č. 11.....	50
Graf č. 12.....	51
Graf č. 13.....	52
Graf č. 14.....	53
Graf č. 15.....	54
Graf č. 16.....	55

Seznam použitých zkratk

CAN	Child Abuse and Neglect
ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
USA	United States of America
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ÚVOD

Učitelé se za svou pedagogickou praxi, která je pro mnohé celoživotní, setkají s velkým počtem dětí. Během každodenního kontaktu dítěte a učitele lze učitelem zaznamenat jisté odchylky v chování či vzhledu dítěte. Učitel s dítětem ve třídě tráví velkou část dne. Na prvním stupni má učitel možnost dítě pozorovat od příchodu do školy, přes přestávky až po odchod ze školy. Jestliže se u dítěte změní chování, vzhled, či nastane zhoršení prospěchu, stává se učitel první osobou, která by měla zpozornět a snažit se přijít na to, proč se tomu tak děje.

Statistiky udávají, že během let 2013 – 2014 rapidně vzrostl počet ohlášených případů týraných dětí, u kterých byl oznamovatel zdravotní zařízení, škola, školské zařízení, ústavní zařízení nebo ZDVOP. Od té doby se celkový počet ustálil na čísle přes 3 000 a číslo neklesá. Bohužel děti, kterým jejich nejbližší fyzicky, psychicky či sexuálně ubližují, stále přibývá. Učitelé se v této problematice stávají velmi důležitými osobami, které dětem mohou při jejich trápení pomoci a osvobodit je.

Cílem bakalářské práce je zjistit, v jaké míře jsou učitelé prvních stupňů základních škol seznámeni s problematikou syndromu CAN, zda vědí, jak postupovat v případě, že by ve své třídě měli dítě, které projevuje známky násilí, a zda si učitelé myslí, že jsou tou pravou osobou, které by se mělo týrané dítě svěřit.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládá ze šesti kapitol. První kapitola společně s druhou kapitolou řeší problematiku syndromu CAN společně s jeho prevencí. V podkapitolách si přiblížíme jeho definici, historii pojmu a jeho kategorie. Třetí kapitola se zabývá profesí učitele, jeho postavením ve společnosti a profesními činnostmi a kompetencemi. Ve čtvrté kapitole řešíme úlohu školy a učitele v prevenci násilí na dětech. Pátá kapitola seznamuje s tím, jak může škola dítěti pomoci. V dalších podkapitolách se zaměříme na školení učitelů či vzdělávání žáků ohledně syndromu CAN. Poslední, šestá kapitola popisuje mezinárodní dokumenty a legislativu spjatou se syndromem CAN. V empirické části bakalářské práce řešíme především analýzu dat, které byly získány formou dotazníkového šetření. Najdeme zde popis metodologie výzkumu, cíle výzkumu a výzkumné otázky. Závěr tvoří doporučení možných postupů v prevenci syndromu CAN.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SYNDROM CAN

Cílem této kapitoly je vymezit definici syndromu CAN, nahlédnout na to, jak se vyvíjel pojem syndrom CAN ve světě a jaké jsou základní kategorie včetně jejich definicí.

1.1 Definice

Pojem „Syndrom CAN“ (Child Abuse and Neglect) znamená týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, kterému dospělá pečující osoba úmyslně ubližuje (Hort, et al. 2000, s. 385).

Vaničková tento jev definuje jako *jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti a následkem kterých dochází k poškození zdraví a zdravého dítěte* (Vaničková, et al. 1995, s. 33).

Nejčastěji se obětí CAN stává dítě, které je v rodině nejmladší, dítě na které je nahlíženo jako na nějak zvláštní, dítě s určitým typem fyzického nebo mentálního postižení, dítě dráždivé nebo dítě s odlišným temperamentem než mají jeho rodiče, dítě nechtěné nebo dítě, které připomíná nenáviděného partnera. Obětí CAN se ale může stát i zcela normální dítě (Gjuričová, et al. 2000, s. 21).

Termín „týrané dítě“ zahrnuje všechny způsoby, pod kterými si lze týrání představit. Dítě je bité či jinak fyzicky poškozované a různorodými způsoby i týrané duševně. Obě formy, jak fyzická, tak duševní se v zásadě vždy navzájem propojují (Hort, et al, 2000, s. 385).

MPSV každoročně sleduje a zaznamenává důležité ukazatele týkající se týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Tyto informace jsou poté vydávány v rámci Ročního výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Konkrétní sledované oblasti se týkají počtu zjištěných a prokázaných případů zaznamenaných v rámci OSPOD. Jsou jimi počty tělesně týraných dětí, psychicky týraných dětí, sexuálně zneužívaných dětí, dětí zneužitých k výrobě dětské pornografie, dětí zneužitých k prostituci a zanedbávaných dětí. Následující tabulka ukazuje počet případů zaznamenaných v letech 2010 – 2019 (Ministerstvo práce a sociálních věcí: Statistiky).

Tabulka č. 3: Počet týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v letech 2010 – 2019

	Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pornografie	Dětská prostituce	Zanedbávání	Celkem
2019	573	897	751	114	8	6 910	9 252
2018	531	966	720	151	2	6 808	9 178
2017	635	909	729	119	9	6 528	8 929
2016	629	987	780	66	23	6 934	9 416
2015	686	1 068	745	57	15	6 826	9 433
2014	787	1 171	932	87	17	5 484	8 478
2013	859	1 067	888	33	17	4 663	7 527
2012	836	952	813	33	22	4 869	7 525
2011	738	953	806	33	9	4 103	6 642
2010	677	826	786	26	12	3 460	5 787

Jak je vidět z údajů v tabulce, za posledních 10 let počet případů týrání dětí dosti přibývá, což je velice znepokojivý trend.

1.2 Historický vývoj pojmu syndrom CAN

John Caffey v roce 1946 a následně Silvermann v roce 1953 odhalili různá poranění na dětech. Byly jimi například četné zlomeniny žeber, lopatek nebo nitrolebeční krvácení. Tyto jevy následně označili jako „non-accidental injuries“. Český název zní „neúrazové, úmyslné poškození v rámci krutého zacházení s dítětem“. V roce 1962 ho Kempe pojmenoval jako „syndrom bitého dítěte“ v originálu „Battered Child Syndrome“. To vedlo i k tomu, aby se v jednotlivých státech USA prosadil zákon o povinném hlášení týrání dítěte. V roce 1883 v Liverpoolu vznikla první dobrovolná organizace nesoucí název Národní společnost prevence proti krutostem na dětech. Stala se modelem pro celou řadu dalších dobrovolných institucí. Z počátku se věnovala především těm dětem, které byly napadány fyzicky a důsledkům z tohoto zacházení. Tato instituce se nadále věnovala i dětem, které byly vykořisťovány, nedostávalo se jim dostatečné péče či výživě (Dunovský, et al. 1955, s. 16).

Na 1. Pražské konferenci v roce 1971 se stal profesor Ringel prvním, kdo v České republice upozornil na závažnost týrání dětí. Výsledným rozhodnutím se stalo to, že začala platit povinnost pro zdravotní pracovníky ohlašovat týrání dětí a i pouhé podezření na týrání. V tuto dobu se

používal název „zranění, nezaviněné náhodou“ (non-accidental injury) (Vaničková, et al. 1995, s. 6). O deset let později, v roce 1981 na 2. pediatrické konferenci, která byla uspořádána opět na toto téma, profesor Ringel předložil širší pojetí „syndromu bitého dítěte“. V pořadí 3. Pražská konference na téma zneužívání a týrání dítěte se konala o dalších deset let později a její výsledkem bylo identifikování „syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte“ (Child Abuse and Neglect). Rok poté, v roce 1992, byl Zdravotní komisí Rady Evropy definován syndrom CAN jako tělesné, pohlavní, citové týrání, zanedbávání a systémové týrání (Vaničková, et al. 1995, s. 7).

1.3 Kategorie syndromu CAN

Pokud je druhému působena bolest nebo jakékoliv jiné poškození, lze mluvit o násilí (Vaničková, et al. 1995, s. 5). Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 definovala následující kategorie (Švarcová 2009, s. 103).

Tělesné týrání

Ve vývoji CAN je tělesné týrání hlavní obsahovou náplní (Dunovský, et al. 1995, s. 16). Definice podle Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 zní následovně „*Tělesné týrání je definováno jako tělesné ublížení dítěti anebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno*“ (Švarcová 2009, s. 103). Tento jev je popsán a prozkoumán nejpodrobněji v rámci syndromu CAN (Dunovský, et al. 1995, s. 41). Lze ho rozdělit do dvou skupin, a to týrání aktivní povahy a týrání pasivní povahy (Špeciánová 2003, s. 20).

Tělesné týrání aktivní povahy čítá všechny akty násilí na dětech, které ústí v poranění nebo smrt (Dunovský, et al. 1995, s. 41). Za tělesné týrání lze považovat i tělesné tresty, které svou intenzitou a formou naplňují termín týrání. A to zejména pokud je dítě trestáno za pomoci předmětu, je-li bito na citlivá místa na těle (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně) a také když na těle zůstávají stopy po ranách (modřiny, škrábance apod.) (Vaničková 2004, s. 33). Poranění mohou být na první pohled zjevná nebo skrytá (Švarcová 2009, s. 103).

Tělesné týrání pasivní povahy se projevuje úmyslným, ale i neúmyslným neposkytováním péče. Pod tímto si lze představit opomenutí v péči o dítě, jež ústí v jeho poranění či smrt. Dítě je zanedbané, neprospívá a jeho rozvoj je v mnoha oblastech nedostatečný (Špeciánová 2003, s. 21).

Duševní a citové týrání

Tento druh týrání je nejrozšířenějším druhem týrání vůbec a zároveň je nejhůře rozpoznatelný (Špeciánová 2003, s. 21). Na rozdíl od fyzického či sexuálního týrání, u kterého si většinou dovedeme představit konkrétní události a činy, je duševní a citové týrání pojem velmi nejasný. Taktéž není na první pohled na dítěti zcela zřetelné a prokazatelné jako například u fyzického týrání, kde lze doložit jako důkaz fotografie (Dunovský, et al. 1995, s. 65). Duševní a citové týrání u dítěte vede k nepříznivému citovému vývoji a chování. Dítě může čelit slovním útokům, opakovanému ponižování, odmítání nebo zavrhování. Častým urážením nebo podceňováním jsou poškozovány sebevědomí a sebedůvěra dítěte (Špeciánová 2003, s. 21). Toto má špatný dopad i na rozvoj mezilidských vztahů v kolektivu vrstevníků (Švarcová 2009, s. 104).

Děti týrané prostřednictvím citů a emocí jsou až nadměru nuceny poslouchat řeči o tom, že jsou hloupé, neužitečné, ošklivé a že je nikdo nechce. Dětská psychika se nakonec poddá a oni tomu uvěří. *Láska se takovým dětem buď upírá vůbec, nebo se přinejmenším váže na nějaké podmínky – zkrátka dítě musí napřed něco pro dospělého udělat a jeho lásku si tím vysloužit, nemůže se však na ni nikdy spolehnout. Takto vykořisťované děti si nikdy nejsou jisty, zda je někdo doopravdy miluje, a nemohou počítat s neustálou oporou, která se dostává od rodičů většině jiných dětí* (Elliott, et al. 2000, s. 63). Duševní a citové týrání je víceméně vždy provázáno ostatními kategoriemi syndromu CAN (tělesné týrání, sexuální zneužívání, šikanování, zanedbávání atd.), ovšem není vyloučeno, že by se vyskytovalo i samostatně (Švarcová 2009, s. 104).

Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání je vymezeno jako samostatná kategorie od konce 20. století (Hort, et al. 2000, s. 386). Naše společnost má za úkol chránit své členy před násilím a případně potřeby zasáhnout. Nutno dodat, že mnohdy odhalení problému, snaha o řešení či potrestání násilníka, ihned neznamená pro dítě úlevu. Dítě je už tak silně traumatizované, a pokud je zneužíváno členem

rodiny může být zbylými členy rodiny odmítáno a kritizováno za rozpad rodiny (Gjuričová, et al. 2000, s. 71).

Děti mohou být zneužívány v jakémkoliv věku, nejčastěji však jsou ohroženy děti do 8 let (Dunovský, et al. 1995, s. 80). Mezi nespecifické behaviorální indikátory patří noční děsy, strach, panické reakce, agresivní a provokativní chování, prudké změny nálad a náhlé změny chování, poruchy příjmu potravy, sebepoškozování a sebevražedné chování, neochota se svléknout, vrstvení oblečení či regresivní chování (cucání palce, hra s panenkou apod.) i přesto, že dítě už tuto vývojovou fázi překonalo (Truellová, et al. 2016, s. 10). Ve škole může sexuální zneužívání vést ke zhoršení školních výsledků a nápadným změnám v chování (Dunovský, et al. 1995, s. 80).

Sexuální zneužívání dělíme na kontaktní a nekontaktní. Kontaktní chování lze dělit na nepenetrativní aktivity (dotýkání se, mazlení, dráždění na prsou a na genitálu předměty, rukou, genitálem jak přes oblečení, tak na nahém těle) a penetrativní aktivity, kdy dochází k proniknutí pohlavním údem, prsty nebo předměty do genitálu (orálně, análně, genitálně) (Hort, et al. 2000, s. 386). Nekontaktní chování zahrnuje exhibicionismu, při kterém dospělý ukazuje své genitálie dítěti, chování dospělého, které má sexuální podtext, obscénní telefonické hovory, nucení dítěte k obnažení a fotografování a prohlížení si časopisů s pornografií (Špeciánová 2003, s. 22). Hort dále uvádí další dělení a to intrafamiální zneužívání v rodině (incest, nevlastní otec, matka, adoptivní otec, matka, dědeček, vlastní sestra bratr, bratr z prvního manželství otce nebo matky, strýc, teta) a extrafamiální zneužívání, jež se děje mimo rodinu (učitel, soused, ten, kdo se o dítě stará, osoba známá dítěti, osoba známá rodině, matčin přítel, otcova přítelkyně, jiný příbuzný, dobrý rodinný přítel). Ostré názorové spory ve společnosti vyvolávají případy sexuálního zneužívání osobou, která je společností respektována, jako je například učitel, trenér či kněz (Hort, et al. 2000, s. 387).

Zanedbávání

Zanedbávání se zpravidla vyznačuje nedostatkem výchovy v prostředí, které má nízkou socioekonomickou úroveň. Zázemí dítěte je většinou zařízené velmi jednoduše a primitivně s nedostačujícími hygienickými podmínkami (Dunovský, et al. 1995, s. 87). Špeciánová dělí zanedbávání na tělesné, citové, zanedbávání vzdělání, zanedbávání v oblasti zdravotní péče a nedostatečný dohled. Tělesné zanedbávání se vyznačuje nezabezpečením tělesných potřeb dítěte (tj. výživa, ošacení, přístřeší, zdravotní péče a ochrana před ohrožením). U zanedbávání citových potřeb dítěte postrádá lásku. Vytrvalá absence dítěte ve škole, dětská práce či mimo domov značí zanedbávání vzdělání. U zanedbávání v oblasti zdravotní péče je dítěti opomíjena základní

zdravotní péče. Jako poslední Špeciánová uvádí nedostatečný dohled, ten by měl být přiměřený věku dítěte a pokud není dostačující, projevuje se zvýšeným počtem úrazů dítěte (Špeciánová 2003, s. 24).

Charakteristických znaků zanedbávání je mnoho. Varovných signálů, kterých si může pedagog všimnout na první pohled je například nevhodné oblečení dítěte, které neodpovídá danému ročnímu období; oblečení, které je příliš malé nebo příliš velké; únava a ospalost dítěte mimo běžnou denní dobu; nedostatečná osobní a dentální hygiena; poruchy řeči a příjmu potravy; asociální chování; nedostatečné sociální dovednosti, nedostatečná kultivovanost chování, přehlížení kulturních norem, plachost, lhostejnost, sociálně-patologické chování (Švarcová 2009, s. 107).

Zanedbané dítě nemusí nutně pocházet z rodin s nízkou socioekonomickou a kulturní úrovní. Objevují se případy dětí z úplných rodin, které se vyznačují vysokou životní a kulturní úrovní a mají dobrou pověst. Jedná se o děti, na které rodiče nemají čas či jsou nechtěné (Vaníčková, et al. 1995, s. 36).

2 PREVENCE SYNDROMU CAN

Cílem této kapitoly je vymezit pojem prevence ve spojitosti se syndromem CAN. Vymezit její tři hlavní složky a dále podrobně popsat, čím se jednotlivé složky zabírají.

Prevence syndromu CAN se v nejširším obecném pojetí týká všech tří jevů, kterými CAN je. Těmi jsou týrání, zneužívání a zanedbávání. Rozeznáváme tři úrovně prevence syndromu CAN: primární, sekundární a terciární. Tou úrovní prevence, která je při výskytu syndromu CAN tou nejdůležitější, je úroveň primární. Jejím úkolem je zabránit, aby bylo dítěti ubližováno (Matějček, et al. 1994, s. 13 – 14). V prevenci, odhalování či zmírňování následku je potřeba spolupráce mnoha expertů z různých oborů (Hort, et al. 2000, s. 383).

Každoročně si lze 19. listopadu připomenout Světový den prevence týrání a zneužívání dětí. V roce 2000 byl tento den zvolen Nadací světového summitu žen (Nadace Naše dítě). Česká republika si tento den připomíná již od roku 2001. Hlavním cílem je upozornit a vést veřejnost k tomu, aby každému dítěti bylo umožněno prožívat život beze strachu a bez toho, aby bylo jakýmkoli způsobem týrané, zneužíváno či zanedbávané. Během připomínání si tohoto dne se konají tematické akce týkající se této problematiky (Centrum. cz).

2.1 Primární prevence

Primární prevence se zaměřuje především na snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku poškození (Vaníčková, et al. 1955, s. 37). Podle Světové zdravotnické organizace znamená primární prevence počínat si tak, aby k neblahému společenskému jevu vůbec nedocházelo. Ideálně jej potlačit v zárodku a neposkytnout mu jakoukoliv příležitost se rozvinout (Dunovský, et al. 1995, s. 103). Metody primární prevence, ač jsou velmi různorodé, lze rozdělit do čtyř základních skupin. Široká osvěta veřejnosti a obecná opatření ve prospěch rodin s dětmi; Vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte, Výchova pedagogů a lékařů; Výchova dětí a mládeže (Vaníčková, et al. 1995, s. 37).

Široká osvěta veřejnosti a obecná opatření ve prospěch rodin s dětmi

Osvěta veřejnosti je zaměřena na působení na veřejnost tak, aby byla dětem vytvářena příznivá společenská atmosféra (Vaníčková, et al. 1995, s. 37). Přičemž veřejností je myšlena společnost jako celek, kdy jsou zahrnuty všechny vrstvy obyvatelstva jak věkově, ekonomicky, vzděláním, zaměstnáním, tak jakkoliv jinak. Úkolem je tedy působit na společnost tak, aby byla citovější, citlivější a vnímavější vůči zájmům a potřebám dítěte. Na osvětě se podílí všechny instituce dotýkající se nějakým způsobem života dětí. Těmi jsou například orgány státní legislativy, politické strany, církve, školy a školství, zdravotnictví, kulturní instituce, sdělovací prostředky a to především televize, dále nevládní organizace dětí a mládeže či organizace zabývající se rodinou (Dunovský, et al. 1955, s. 104).

Vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dítěte

Cílí na rodičovskou odpovědnost a profesionální odpovědnost pedagogů. Snaží vzdělávat rodiče a pedagogy formou osvěty zaměřenou na informace o právech dítěte, o zabezpečování přiměřené péče odpovídající věku dítěte s čímž souvisí i přiměřenost požadavků kladených na dítě, na poučení o výživě, správné životosprávě, na informace o nebezpečí zneužívání drog a alkoholu a na zvyšující se riziko výskytu některých závažných chorob, na poučení o volbě vhodných výchovných metod podle toho, jaké schopnosti a vlastnosti dítě má (Vaníčková, et al. 1995, s. 37).

Výchova budoucích pedagogů a lékařů

Během přípravy pedagogů a lékařů na svá budoucí povolání je důležité dbát na zabezpečení výuky o ochraně a podpoře zdraví a zdravého vývoje dětí a mládeže. Ve výuce jsou zahrnuty znalosti o obecných vývojových zákonitostech, o věkových zvláštностech a kritických vývojových období dětí a mládeže. Úlohou lékaře a taktéž učitele je nutnost zvládnout poznatky o psychické, fyzické, sociální a emoční zátěži v propojení s životním a pracovním prostředím dítěte. Musí se také naučit poznat rizika, která by mohla vést k poškození zdraví, tak i zdravého vývoje dětí a mládeže, které vyplývají z nepřiměřené zátěže působící na organismus (Vaníčková, et al. 1995, s. 38).

Výchova dětí a mládeže

Hlavním cílem je přímé působení na děti a mládež ve školách a školních zařízeních. Prevence by měla probíhat zejména v programech, které jsou zaměřeny na sexuální výchovu a výchovu k rodičovství. Klíčové je seznámit děti a mládež o možných rizicích, která mohou poškodit jejich zdraví a seznámit je i možnými způsoby, jakými lze těmto nebezpečím předcházet. Je nutno vytvářet nabídku takových programů, která bude pro děti a mládež zajímavá a naplní jejich volný čas a postupně bude měnit jejich pasivní, konzumentský přístup k zábavě na užitekování jejich tvůrčí aktivity (Vaníčková, et al. 1995, s. 38).

2.2 Sekundární prevence

Cílem sekundární prevence ve vztahu k syndromu CAN je vyhledávání rizikových skupin obyvatelstva a rizikových životních situací, při kterých dochází k týrání, zanedbávání či zneužívání dítěte. Poté přichází na řadu cílené, programové působení na zmiňované skupiny lidí a situace, pro co největší snížení rizik syndromu CAN (Dunovský, et al. 1995, s. 107). Faktory, které mohou mít vliv na riziko poškození dítěte, vycházejí:

Ze samotného dítěte

Rizikovou skupinou dětí bývají ty, které díky svému chování jejich okolí považuje za „nesrozumitelné“ či svým chováním unavují, vyčerpávají, dráždí, provokují, nebo svádějí. Bývají to

děti s lehkými mozkovými dysfunkcemi, děti neklidné, nesoustředěné, dráždivé, s výkyvy nálad nebo impulzivní. Také děti s různým stupněm mentální retardace nebo s lehce sníženými intelektovými schopnostmi.

Z rodiny dítěte

Mnohdy jeden nebo oba z rodičů nemají možnost či nejsou schopni se s plnou zodpovědností ujmout rodičovství. Bývají to agresivní lidé, impulzivní lidé, lidé trpící neurotickými obtížemi či lidé závislí. Mohou to být i ti, kteří se stali rodiči v mladém věku a jsou nezralí a nevypělí na to, plnit úlohu rodiče. Dále se sem řadí příslušníci náboženských sekt a stoupenec zvláštních rituálů. Také lidé, které trápí stres, zklamání, jsou neúspěšní a dlouhodobě nezaměstnaní a pak lidé, kteří nemají dostatek času na svou rodinu z důvodu profesního zatížení. Rizikovými se mohou stát i mentálně retardované lidé, kteří nedokáží dítěti poskytnout dostatek vývojových podnětů.

Ze školy

Pro některé děti se škola stává až nezdravým místem. Jsou na ně kladeny nepřiměřeně vysoké nároky, anebo pedagog přistupuje k dítěti nevhodnou formou. Po čase se mohou prokázat poruchy chování, učení i vážné poruchy zdraví. Mezi nejčastější příčiny se řadí právě učební zátěž a osobnost učitele, ale také sociální role žáka. Dále je důležité, jak škola dokáže žákovi pomoci například v případě, že žák pocítuje nedostatek porozumění ze strany učitele. Vztahy mezi školou a rodiči hrají také svou roli a to v případech, kdy rodiče nejeví zájem o to, jak jejich dítě ve škole prospívá nebo v opačném případě, kdy rodiče mají na dítě vysoké nároky ohledně jeho školních úspěchů.

Ze skupiny dětí

Pro některé děti je těžké navazovat nové kontakty se svými vrstevníky, obzvláště pak pro ty, jejichž chování okolí neumí plně pochopit. Toto dítě se posléze stává ostatním lhostejné, patří mezi neoblíbené a ostatní ho šikanují a posmívají se mu. To vede k tomu, že si toto neoblíbené dítě začne hledat kamarády mimo školu a raději se seznamuje se staršími, než je ono samo.

Rizikovými situacemi se stávají nejčastěji rodinné konflikty a rozvodové spory. Rodiče se potýkají s alkoholem, drogami a bývají nezaměstnaní, jsou zklamaní z vlastního neúspěchu a raději se izolují od společnosti (Vaníčková, et al. 1995, s. 38 – 39).

2.3 Terciální prevence

O prevenci terciální mluvíme tehdy, když k aktu násilí nebo k jinému ublížení dítěti došlo, a je třeba zajistit, aby se to neopakovalo, aby dítě nebylo dále poškozováno a aby poškození, k němuž došlo, bylo ve svých důsledcích omezeno na minimum. Je zahájen proces diagnostický, který má vyústit v prognózu případu. Z této prognózy pak dále plyne návrh na pomocná, ochranná, terapeutická a další opatření ve prospěch dítěte (Vaníčková, et al. 1995, s. 39).

Následně je případ zhodnocen a ze získaných materiálů, je nutné rozhodnout se mezi dvěma možnostmi. První možností je ponechat dítě v rodině. Druhou možností je dítě v rodině ponechat, ale hledat jiné možnosti, které by jeho životní situaci vyřešily. Dysfunkčnost rodiny, ve které dítě žije, se na něm podepisuje a to jak po stránce zdravotní, psychické, tak fyzické a pokud je z tohoto prostředí osvobozeno, znamená to záchranu. Je také třeba brát v potaz, že pokud bude dítě z rodiny odebráno, nelze s ním už nadále manipulovat a z rodin ho odebírat a zase vracet. Dítě si totiž potřebuje svou životní jistotu. Pokaždé je velkou nutností zohlednit rovněž věk dítěte (Matějček, et al. 1994, s. 21 – 22).

3 PROFESE UČITELE

Cílem této kapitoly je vymezit, jaké má učitel ve společnosti postavení, jaké jsou jeho profesní činnosti a kompetence.

3.1 Postavení učitele ve společnosti

Vymezit postavení učitele ve společnosti není jednoduché, neboť všichni učitelé jsou sjednocováni pod stejný název povolání: od učitelů z mateřských škol, konče učiteli vysokých škol, přes učitele různých předmětů a aprobační a také učitelé, kteří se liší svým postavením podle lokality svého

působišť (velké město, malé město, vesnice). Provedené výzkumy společenského postavení pedagogických pracovníků navíc většinou vynechávají učitelky z předškolních zařízení. Těmi, kteří jsou ve středu zájmu, jsou učitelé ze základních a středních škol. Samostatnou skupinu představují učitelé působící na vysokých školách (Havlík, et al. 2007, s. 154).

V obecné rovině lze pozici učitele charakterizovat jako významně se podílející na socializaci dětí a mládeže, jež učí jedince žít ve společnosti a její kultuře a předávající hodnoty, normy, postoje, názory aj. z generace na generaci. Následně se učitel podílí také na růstu schopností, zušlechtnění předpokladů pro život ve společnosti a pracovním životě budoucí generace. Havlík a Kořa říkají, že *společenská pozice učitele je odvozena nejen od postavení v rámci školské soustavy a uvnitř jednotlivých škol (včetně regionu, v němž škola působí), ale profese učitele je současně situována do celkové sociální struktury společnosti* (Havlík, et al. 2007, s. 154).

Budeme-li nahlížet na společenský status z pohledu složitosti práce, pak první místo obsadí vysoká psychická náročnost této profese. Na rozdíl od jiných zaměstnání, výkon učitelské profese žádá hojnou domácí přípravu a mimo to i řadu dalších povinností. Co je ale zcela zásadní, je fakt, že od učitele je nepřetržitě vyžadován vysoký výkon, plné nasazení, sebekontrola a neustálá pozornost. Mimo to je učitel povinen dohlížet na bezpečí a ochranu zdraví a životů dětí a mládeže (Havlík, et al. 2007, s. 155).

Společnost v posledních letech dosti kritizuje profesi učitele, se kterou jsou spojeny i otázky týkající se platového ohodnocení. Učitelé mají pocit, že společnost neumí ocenit jejich náročné výkony a zodpovědnost, avšak názor veřejnosti je takový, že platy učitelů jsou přiměřené a ve své profesi jsou navíc oproti ostatním zvýhodněni tím, že například:

- učitel, který má více zkušeností, se už na vyučování nemusí připravovat a jeho práci to činí rutinní,
- učitelé mají dlouhé období prázdnin,
- poté, co učitelé splní své vyučovací povinnosti, mají po zbytek dne mnoho volného času,

učitelé působící na nižších stupních škol nepotřebují k výkonu své profese specializované odborné znalosti (Vašutová 2007, s. 21 – 22).

3.2 Profesní činnosti učitele

Pracovním prostředím pro učitele je škola. Během plnění pracovních povinností se zde setkává se svými kolegy, žáky a jejich rodiči. Velké množství své pracovní doby stráví učitel ve třídách, kde vzdělává žáky, což je jeho hlavní profesní činnost. Provedené studie ve vybraných evropských zemích, ve kterých respondenty tvořili učitelé v různých školských systémech, poukazují na to, že jejich preference vůči výkonu učitelské profese a pracovní zátěž jsou obdobné těm u nás. Také se ukázalo, že největší podíl v učitelské profesi zaujímá vyučovací činnost (Vašutová 2007, s. 23).

Vyučovací činnost spočívá zejména ve zprostředkování učiva žákům. Učitel na žáky působí všemi didaktickými prostředky tak, aby žáky motivoval a podporoval je v učení a také aby rozvíjel jejich osobnost a to v několika rovinách. Jsou jimi roviny kognitivní, sociálně afektivní a rovina senzomotorická (Vašutová 2007, s. 23).

3.3 Profesní kompetence učitelů

Profesní kompetence mají zásadní význam pro definování profese učitele, pro stanovení kvalifikačních požadavků, pro koncipování přípravného a dalšího vzdělávání, pro hodnocení kvality učitelů a zlepšení společenské prestiže i pro finanční ohodnocení (Vašutová 2007, s. 34).

Během studia a dalšího vzdělávání je pro učitele zásadní připravovat se na role, které bude během výchovně-vzdělávacího procesu vykonávat. Nároky na učitelské povolání se zvyšují a odborníci diskutují o rozšiřující roli učitele, o profesionalismu a o kvalifikaci, která evidentně přestává být dostačující. Učitelé zastupují role formální, pod těmi si lze představit funkce jako učitel předmětu, třídní učitel nebo výchovný poradce apod. Přesto se ale čím dál častěji stává, že se ocitají v rolích preventistů, mediátorů, poradců, pomocníků či krizových pracovníků. Děje se tak i přesto, že tyto činnosti nejsou běžné pro výkon pedagogické činnosti (Lazarová 2008, s 21).

Tabulka č. 2 Kurelová, Krejčí a kol. procentuálně vyjádřili, co vše během týdenní pracovní doby učitel zastává:

Vyučování	36,8 %
Příprava na vyučování	33,5 %
Dozor, pohotovost a další služby	11,8 %
Vlastní studium a sebevzdělávání	7,3 %
Administrativa	3,7 %
Spoluúčast na správě školy, konzultace s ostatními pracovníky a vedením školy, poradci, lékaři aj.	2,0 %
Spolupráce s rodiči	1,9 %
Zájmové kroužky	1,4 %
Doučování	0,6 %
Veřejná činnost	0,6 %

(Lazarová 2008, s 21).

Vašutová říká, že *profesní kompetence učitele se utvářejí v procesu profesionalizace, který zahrnuje:*

- *teoretickou a praktickou přípravu v rámci přípravného a dalšího vzdělávání,*
- *zkušenosti získané ve vyučovací praxi učitelství a učitelskou praxí ve škole,*
- *vliv profesního prostředí (na fakultě připravující budoucí učitele a zvláště působením pedagogického sboru školy),*
- *reflexi vzdělávací reality (aktivní přizpůsobení se změnám ve školství a požadavkům společnosti na vzdělání),*
- *sebereflexi (prostřednictvím hospitací zkušených kolegů a ředitelů škol, žákovským hodnocením, sebehodnocením),*
- *vlastní příspěvky pro zkvalitnění vzdělávání a výchovy (praktické i teoretické) (Vašutová 2007, s. 29).*

Vašutová ve spojení s pracovními kompetencemi učitelů poukazuje na profesní standard, jenž můžeme chápat jako normu stanovující standardní kvality učitele požadované pro výkon pedagogické profese. Jedná se o výčet několika kompetencí, které nejlépe charakterizují způsobilosti učitele pro konkrétní činnosti a pro plnění povinností, jež jsou zcela nezbytné pro

pedagogickou profesi. Důležité je, aby se na profesní standard nahlíželo jako na základní rámec pro různé úrovně kvalifikací a specializací. Samotný profesní standard podle Vašutové je sestaven ze sedmi oblastí kompetencí, ve kterých jsou přesně jmenovány ty kompetence, kterými by měl být učitel vybaven pro výkon pedagogické činnosti. Jsou jimi kompetence:

- **předmětová** (učitel prosperuje znalostmi v oboru napříč rozsahu a hloubce, jež odpovídají potřebám daného stupně vzdělávacího systému),
- **didaktická/ psychodidaktická** (učitel je schopen žákům předat teoretické i praktické znalosti ve spojení se všemi aspekty, které jim náleží a zároveň je dokáže přizpůsobit jejich individuálním potřebám),
- **pedagogická** (učitel prosperuje znalostmi teoretické a praktické výchovy a aspekty s nimi spojenými, také se dokáže orientovat v současných trendech ve výchově a vzdělávání),
- **diagnostická a intervenční** (učitel dokáže rozpoznat žáka se specifickými poruchami učení a chování, nadaného žáka, umí rozpoznat patologické projevy, šikanu, dítě se syndromem CAN a ovládá prostředky kázně),
- **sociální, psychosociální a komunikativní** (učitel utváří příznivé klima ve třídní skupině, analyzuje negativní jevy, ovládá prostředky komunikace a socializace),
- **manažerská a normativní** (učitel se orientuje zákonech a dalších právních normách vztahujících se k jeho profesi),
- **profesně a osobně kultivující** (učitel disponuje širokým rozsahem znalostí napříč obory, jako jsou filozofie, kultura, politika, právo, ekonomika aj., také svou profesi dokáže řádně reprezentovat a profesně se v ní rozvíjet prostřednictvím sebevzdělávání) (Vašutová 2007, s. 34 – 37).

Kyriacou představil složky pedagogických kompetencí, které se pojí s tím, co dnešní učitel opravdu dělá a dělat musí (Průcha 1997, s. 217). Sestavil sedm následujících kompetencí:

- **Plánování a příprava** (učitel má jasný plán, který předem promyslel, ohledně toho, jak bude daná vyučovací jednotka postupovat a co bude hlavním tématem),
- **Realizace vyučovací hodiny** (učitel během vyučovací jednotky se žáky jedná srozumitelně, přiměřeně, s respektem a s dostatkem přežitostí pro otázky, na které jsou podávány jasná vysvětlení),
- **Řízení vyučovací jednotky** (učitel řídí vyučovací jednotku tak, aby žáci udrželi svou pozornost od začátku do konce, a mezitím poskytuje zpětnou vazbu,

- **Klima třídy** (učitel vytváří a udržuje pozitivní kázeň a prostředí, ve kterém žáci tráví čas),
- **Kázeň** (učitel udržuje řád a sleduje počátky projevů nežádoucích jevů a chování ze strany žáků),
- **Hodnocení prospěchu žáků** (učitel hodnotí výsledky z prací, které žákům zadává formou různých úkolů),
- **Reflexe vlastní práce a evaluace** (učitel zhodnocuje své vlastní pedagogické činnosti) (Kyriacou, et al. 1996, s. 25 – 26).

4 ÚLOHA ŠKOLY A UČITELE V PREVENCI NÁSILÍ NA DĚTECH

Cílem této kapitoly je vymezit, jakou úlohu má škola a následně i učitel, při detekci dětí, na kterých je páčáno násilí. Mimo to si zde najdeme vysvětlení, jak významnou úlohu hraje při detekci násilí dětská kresba.

4.1 Odhalování násilí školou a školskými zařízeními

Škola je jednou z nejstarších a nejrozšířenějších institucí, jejímiž učebnami projde téměř každý člen lidské společnosti a stráví v ní několik let svého života (Havlík, et al. 2007, s. 95).

V průběhu školního roku hraje osobní kontakt mezi dětmi a učiteli klíčovou roli rovněž při včasné detekci syndromu CAN. Z toho důvodu bývají školy a školská zařízení mezi prvními, kteří vyslovují podezření na syndrom CAN (Truellová, et al. s. 27). Právě učitelé by měli být těmi prvními, kteří si všimnou a rozpoznají týrané dítě ve své třídě. Prostřednictvím dlouhodobého pozorování změn v chování a vzhledu dítěte je možné tento jev identifikovat. Celý proces je závislý hlavně na samotném učiteli, dítě totiž většinou zcela jistě nepříjde samo, aby se učiteli svěřilo. Cítí se totiž do jisté míry jako spoluviník chování rodičů a převládne u něho snaha situaci neverbalizovat. Přesto však touží po pomoci. Proto svá poranění nezakrývá, chce, aby si jich učitel všiml. Záleží proto na učiteli, jak si poradí a do jaké míry bude schopen přečíst neverbální náznaky, které dítě vysílá (Vaničková, et al. 1995, s. 49).

Jelikož není snadné „vidět“, co se děje za zavřenými dveřmi rodin, je proto někdy možnost zjištění velmi obtížná. Bude zcela jistě obtížnější odhalit týrané dítě, když do školy přijde bez známek fyzického napadení, než když přijde s viditelnými známkami. Proto do té doby, než se dostane do

tak závažného stavu, který bude na první pohled viditelný, nemusí mít učitel žádné podezření. Bohužel u psychického týrání je identifikování ještě obtížnější. Jeho formy a důsledky jsou totiž mnohdy zcela nenápadné a tak je nelze zvnějšku ani zaregistrovat (Vaníčková, et al. 1995, s. 49).

Podle Dunovského *mají oznámení učinit ti, kdo se stali svědky špatného zacházení s dětmi anebo se o něm nějakým způsobem dozvěděli. Je sice zákonem uloženo každému občanu učinit příslušné oznámení o takovýchto případech, ale ne každý se chce „pálit prsty“ a splnit tuto svou povinnost* (Dunovský, et al. 1995, s. 177).

Tabulka č. 1 Počet dětí v letech 2010 – 2019, u kterých byl oznamovatel zdravotní zařízení, škola, školské zařízení, ústavní zařízení, ZDVOP (Ministerstvo práce a sociálních věcí: Statistiky).

	Tělesné týrání	Psychické týrání	Sexuální zneužívání	Dětská pornografie	Dětská prostituce	Zanedbávání	Celkem
2019	159	77	114	12	1	2 723	3 086
2018	149	94	101	11	1	2 940	3 296
2017	174	67	106	7	2	2 700	3 056
2016	153	83	77	6	3	3 212	3 534
2015	181	80	126	2	2	3 059	3 450
2014	236	110	134	2	1	2 545	3 028
2013	130	55	50	11	1	1 513	1 760
2012	134	34	64	1	3	1 850	2 086
2011	119	45	69	1	2	1 440	1 676
2010	107	41	72	0	2	1 450	1 672

4.2 Úloha školy při detekci

V současné době škola plní funkci výchovnou, vzdělávací, kvalifikační, integrační, selektivní, ochrannou a resocializační či nápravnou (Havlík, et al. 2007, s. 98).

Jak již bylo uvedeno, osobami, které ve školním zařízení mohou odhalit dítě ohrožené násilím, jsou obzvláště učitelé. Klíčovým učitelem se stává třídní učitel. S dětmi, hlavně na prvním stupni, tráví nejvíce času. Poté jimi jsou výchovní poradci, metodici prevence, školní psychologové, speciální a sociální pedagogové. S dětmi tráví určitý čas také trenéři či vedoucí kroužků. Většina dětí na první stupni navštěvuje školní družinu, kde působí vychovatelé a ti mohou násilí na dítěti také detekovat. (Truellová, et al. 2016, s. 29).

Při zjištění, že se ve škole/třídě nachází dítě se syndromem CAN je postup řešení situace rozdělen na dva kroky.

Prvním krokem je,

- aby pracovník, který se dozví nebo sám detekuje ohrožené dítě, tuto skutečnost neprodleně oznámil vedení školy či školského zařízení,
- během toho musí dítěti zajistit případnou neodkladnou či akutní zdravotní pomoc.

Ve druhém kroku vedení školy nebo školského zařízení a klíčový pedagog vyhodnocují situaci za pomoci informací, které jim jsou dostupné. Dále přijímají příslušná opatření a provedou následující kroky:

- rozhovor s dítětem, které bylo detekováno na syndrom CAN,
- rozhovor s dalšími osobami, které jsou s dítětem v kontaktu – kamarádi, ostatní pedagogové, spolužáci,
- rozhovor se zákonnými zástupci dítěte,
- vytvoření záznamu o tom, co bylo zjištěno a jak byla situace vyhodnocena, a následný postup,
- v případě, že bylo zjištěno ohrožení a narušení výchovy či byl zjištěn přestupek nebo trestný čin provedený na dítěti, musí škola či školské zařízení splnit oznamovací povinnost a následně provede záznam o tomto oznámení (Truellová, et al. 2016, s. 30).

4.3 Úloha učitele při detekci

Učitelova úloha je především kvalitně vzdělávat a vychovávat žáky. Zároveň by ale měl žáky chránit před hrozícím nebezpečím a také je podporovat a pomáhat jim v nesnázích. Mnohokrát v průběhu své praxe se učitelé dostávají do situací, které se netýkají běžné výuky. Tyto situace vyžadují řádnou psychologickou průpravu (Lazarová 2008, s. 7).

Adams stanovil čtyři aspekty, které jsou při detekci zcela klíčové:

1. **Naslouchání.** Jak plyne z názvu, učitel by měl dětem naslouchat, ne je ihned odsuzovat. Situaci, která je pro děti složitá, by jim měl usnadnit. Nesmí opomínat důležitost toho, že zejména mladší děti mohou mít potíže plně pochopit a následně se svěřit s tím, co se doma odehrává.

2. **Zjištění problému.** Pozornost a vnímavost vede učitele ke zjišťování změn v chování či fyziologických změn.

3. **Postoupení případu k prošetření.** Každý učitel by měl být seznámen s postupem na ochranu dětí, který je uplatňován v dané škole. Pokud má učitel nějaké obavy, měl by se obrátit na kolegu, který má ochranu dětí na starosti.

4. **Pomoc.** Dětem, které se staly obětmi nějaké formy zneužití, by učitel měl pomoci. Měl by dítě podpořit či mu pomoci se s náročnou situací vyrovnat (Kyriacou 2005, s. 107).

Podle Truellové může učitel syndrom CAN detekovat na základě několika faktorů během klasického výchovně-vzdělávacího působení ve třídě a mimo třídu.

V rámci běžného vyučování založeném na základě zpětné vazby, kdy se o dítěti dozvídá spoustu informací. Učitel může pro zjištění zvolit téma orientované na rodinu, rodičovství, výchovné prostředky, práva dětí či zdravý životní styl formou úkolů, slohových cvičení, kresby, vyprávění a her.

V rámci výletů a pobytů. Ve škole v přírodě či na lyžařském výcviku je učitel v bezprostřední blízkosti s dítětem. U dětí na prvním stupni není nic neobvyklého na tom, že učitel pomáhá s večerní hygienou.

V rámci pozorování dítěte v hodinách tělesné výchovy, kdy je dítě často omlouvané nebo se nechce převlékat. Po těle dítěte si během převlékání lze všimnout, zda jsou přítomny hematomy, jizvy či popáleniny.

V rámci stravování o přestávkách nebo ve školní jídelně. Dítě začne být vybíravé ohledně jídla, nebo ho začne úplně odmítat nebo v opačném případě konzumovat v nadměrné míře.

O přestávkách, kdy učitel na prvním stupni většinou tráví čas ve třídě s dětmi, si může povšimnout, že týrané dítě ostatním jídlo bere nebo má během konzumace špatné až nevhodné stravovací návyky.

V rámci kontaktu s rodiči na třídních schůzkách.

V rámci vyšetření v PPP nebo konzultace se školním psychologem.

Detekce může probíhat i během **zájmových kroužků.** Lze si všimnout změn chování, poklesu zájmu a výkonnosti (Truellová, et al. 2016, s. 29).

Elliottová vymezuje určité známky a příznaky, díky nimž si učitel může všimnout, zda a jakým způsobem je dítě týrané. **Známky a příznaky fyzického týraní**, kterých si učitel může všimnout během výuky, jsou: poranění či spáleniny, které se dítě snaží vysvětlit různými způsoby, které ale nedávají smysl. Nejen dítě, ale i osoba, která o něj pečuje, může učiteli vysvětlovat poranění jako náhodu nebo nemotornost. Když se učitel rozhodne s dítětem o jeho poraněních hovořit, setkává se s nechtív k diskuzi. Viditelná poranění představují lysiny nebo pohmožděny na „měkkých“ částech těla (nadloktí, stehna, tváře). V horkých letních dnech se u dítěte projevuje neochota odhalovat poraněná místa a má strach převléknout se do cvičebního úboru před hodinou tělesné výchovy. Učitel by měl zbystrit také v případě, že dítě má strach po skončení výuky odejít domů (Elliott, et al. 2000, s. 61 - 62).

Známky a příznaky emocionálního zneužívání, kterých si učitel může všimnout během výuky, jsou: projevy fyzického, mentálního nebo emocionálního opoždění ve vývoji. U dítěte se objevují velmi silné reakce na vlastní chyby a k tomu se i podceňuje. Nerado zkouší něco nového, bojí se ocitnout se v nové situaci. Neurotické chování je na první pohled zcela viditelné. Dítě si nadměrně krotí vlasy či vytrhává vlasy nebo si cucá prsty, případně pouze palec. Příznaky vykazuje i neustálé a bezdůvodné umývání se. Při hrách se spolužáky dítě nepřiměřeně reaguje na bolest dvěma způsoby. Buď jako by prudkou bolest absolutně necítilo, nebo v opačném případě propukne v hysterii i díky sebemenšímu doteku. Zcela jistě není běžné, aby si dítě přičítalo vinu za všechno možné, je to ale také známka emocionálního zneužívání (Elliott, et al. 2000, s. 63 - 64).

Známky a příznaky sexuálního zneužívání, kterých si učitel může všimnout během výuky, jsou: náznaky na jakási tajemství, která ale nesmí nikomu prozradit. Činy, které se dějí jemu, interpretuje jako problém nějakého svého kamaráda. Protože by se se svým tajemstvím rádo svěřilo, zkouší se ptát a ověřovat si, zda byste tajemství nikomu neprozradili. Zoufalost vede ke lhaní, krádežím nebo neslušnému vyjadřování, cílem je připoutat na sebe co nejvíce pozornosti. Dítě na prvním stupni většinou nedostává vysoké kapesné, a právě sexuálně zneužívané dítě má u sebe peníze nevysvětlitelného původu. Dítě se může začít opět pomočovat, a to i během výuky. Chování a změny nálad jsou i zde postiženy. Dítě se stává agresivní či naopak nezúčastněné. Najednou ztratí zájem o činnosti, které ho dříve činily šťastným, jedná se například o hudbu, sport, kreslení. I v tomto případě se objevuje neochota svléknout se před hodinou tělesné výchovy. Dítě vykazuje nepřiměřenou sexuální aktivitu, která nenáleží jeho věku. S tím je spojeno i kreslení sexuálně inspirovaných obrázků, na kterých je vyobrazen nějaký akt sexuálního zneužití. Ve škole se snaží sexuálně zneužít jiné děti. Stane se i, že hovoří nebo píše o sexuálních otázkách. Stejně jako při fyzickém týraní i u tohoto typu se dítě bojí odejít po skončení výuky domů nebo tam, kde se nachází pachatel (Elliott, et al. 2000, s. 51 - 53).

Známky a příznaky zanedbávání, kterých si učitel může všimnout během výuky, jsou: neustálý hlad, který se může projevit až do takové míry, že je dítě vyzáblé. Dítě nemá základní hygienické návyky a nedodržuje jejich pravidla. Je až chronicky unavené. Příznakem, který je viditelný na první pohled, je omšelá ošacení, zpravidla znečištěné, zapáchající a stále stejné. Dítě často chodí do školy pozdě či chodí nepravidelně. I zde se projevuje neurotické chování. Dítě postrádá sociabilní chování (Elliott, et al. 2000, s. 65).

4.3.1 Metoda Hardin a Petersonová

Děti nemusejí porozumět tomu, co se s nimi v situacích, kdy jim dospělá osoba nějakým způsobem ubližuje, děje. A v následné komunikaci s učitelem hrozí jisté limity, které si dítě vytvořilo. Těmi hlavními jsou: limitovaný přístup k dospělým a limity ve verbální komunikaci. Protože je pro děti složité verbálně vyjádřit, co se jim děje, je tu skvělá možnost vyjádření se prostřednictvím kresby. V roce 1955 autoři Hardin a Petersonová přišli s metodou screeningového hodnocení emocionální traumatizace dětskou kresbou (Vaníčková 2017, s. 6).

Tato metoda spočívá v kresbě lidské postavy. Dítě ve věku od 5 do 10 let má za úkol nakreslit lidskou postavu, kterou posléze odborník (lékař, psycholog či pedagog) ohodnotí. K hodnocení slouží dotazník, ve kterém se nachází seznam indikátorů emocionální traumatizace, přičemž každý indikátor má přiřazený svůj počet bodů. Z počtu bodů, které odborník z kresby označil, se po sečtení rozhodne o dalším postupu (Vaníčková 2017, s. 11).

Při screeningu kresby je důležité dodržet několik podmínek. Jako první to jsou **pomůcky**. Dítě by mělo mít na dosah všechny možné prostředky, kterými obrázek vytvoří. Jedná se hlavně o tužky, pastelky, papír A4 a gumu.

Dále odborník dítěti sdělí **instrukce k zadání**. Jako instrukce postačí následující věta: „Budu rád(a), když mi nakreslíš obrázek, na kterém bude skutečný člověk. Snaž se nakreslit celou postavu tak, jak to umíš.“ Dítě může přijít s otázkou, zda má nakreslit paní nebo pána a na to lze odpovědět: „nakresli, koho chceš, je to tvůj obrázek“. Pokud bude mít dítě námitku, že neumí kreslit, řekneme: „neboj se, nemusí to být dokonalé, známkovat to nebudu“.

Další důležitou podmínkou je **prostředí**. Pro dítě je nejideálnější pracovat v klidné a ničím nerušené atmosféře. Poté, co dítě dokončí svůj obrázek, přijde na řadu **bodování**, odborník vyzve dítě, aby mu k obrázku něco povědělo. Během povídání odborník vyplní dotazník a podle indikátorů, které se na obrázku vyskytují, následně body sečte. Přichází na řadu **vyhodnocení** podle výsledného počtu bodů. Pokud odborníkovi výsledek a případný následný rozhovor s dítětem

potvrdí, že dítě prožívá trauma, lze mu poskytnout krátkou **intervenci** ke zvládnutí stresu. Mimo jiné je potřeba obrátit se na OSPOD.

Poslední podmínkou screeningu je **interpretace obrázku**, ta je zcela zásadní. Nelze vyvodit závěr z přítomnosti jednoho indikátoru, pouze následný rozhovor s dítětem poskytne smysluplné objasnění kresby (Vaničková 2017, s. 11 – 12).

4.4 Překážky

Vaničková poukazuje na možné překážky v podobě morálních zábran při odhalování syndromu CAN.

Když učitel dojde k rozhodnutí, že je dítě pravděpodobně týrané, situaci se rozhodne řešit a má dojít na konkrétní zásah, mohou se objevit zábrany v situaci zasáhnout. Na učitele mohou dopadnout pochybnosti a nevědomě potlačuje příznaky, které vidí a snaží se je vysvětlit jinými způsoby, než je týrání. Modřiny nejsou modřiny, ale špína. Že je dítě zanedbané či malátné, si vysvětluje jako lajdáctví, a to, že u dítěte přetrvává nechut' ke škole zase jako charakterovou vadu dítěte. Povědomí o tom, že je dítě opravdu týrané, je natolik emočně zatěžující, že podvědomá obrana vůči tomuto faktu je předstírání, že se nic neděje (Vaničková, et al. 1995, s. 49).

5 POMOC ZE STRANY ŠKOLY

Tato kapitola se zabývá otázkou „Jak může škola pomoci obětem syndromu CAN a jak omezit jeho výskyt?“. Cílem je popsat, jak učitelům i žákům v této problematice pomůže školení a vzdělávání.

Kyriacou říká, že prostředí ve škole by pro děti mělo být klidné, bezpečné a plné porozumění a péče, neboť bude pro dítě jednodušší se učiteli svěřit (Kyriacou 2005, s. 109).

5.1 Školení učitelů

Otázka školní politiky je zásadní v tom, zda ji učitelé dokáží uvést do praxe. To znamená, že učitelé budou mít informace a budou vědět, jak se dítě se syndromem CAN projevuje. Kdykoliv vznikne důvod k podezření, mohou učinit spolehlivé a vhodné kroky (Kyriacou 2005, s. 109).

Braun a Schonveld přicházejí s domněnkou, že pokud mají školení učitelům pomoci s odstraněním překážek, jež jim brání o případech referovat, musí se zaměřit na specifické zájmy učitelů a pouhá informovanost o definicích a postupech nestačí. Tvrdí tedy, že pedagogové musí mít příležitost:

- **Zabývat se svými vlastními pocity, postoji a hodnotami, které souvisejí se zneužitím.**

V tomto prvním bodě je třeba, aby se postupovalo co nejšetrněji, je totiž možné, že sami učitelé se někdy stali obětmi zneužití. Také by učitelé měli dokázat oddělit své vlastní názory od profesionálního přístupu k problému.

- **Zvážit, jaký přístup bude v případě zneužití nejlepší.** Učitel může zvolit např. takový přístup, kdy si pozve dítě, aby si s ním o samotě mohl promluvit, ale ostatní pedagogové by o tom měli být informováni.

- **Spolupracovat s vnějšími organizacemi.** Učitel musí vědět, jakou úlohu v případech zneužití dítěte má policie a sociální služby.

- **Prověřit případové studie.** Z případových studií se učitel musí dozvědět, jak má postupovat.

- **Vcítit se do pocitů zneužitého dítěte.** Empatický přístup ze strany od učitele k dítěti pokrývá období před samotným oznámením a období, ve kterém se dítě vrací zpět do školy poté, co byl případ ohlášen.

- **Rozvinout dovednosti, jež jsou třeba k jednání s rodinou poté, co bylo učiněno oznámení.** Učitel musí umět správně zvážit, jak informovat rodiče o postupech školy na ochranu dítěte.

- **Ověřit, jak by mohla témata ohledně ochrany dítěte být zařazena do učebních osnov.** Jedná se o témata, která jsou učitelovi nastíněná na školeních.

- **Přehodnotit politiku školy ve věci ochrany dítěte na základně témat ze školení.**

Je určitě vhodné, aby školení učitelů prováděl prizvaný profesionál, který je odborníkem na toto citlivé téma. Takovýto lektor by měl být obeznámen s tím, co učitelé od školení očekávají (Kyriacou 2005, s. 109 – 110).

5.2 Vzdělávání žáků

Adams vymezil 11 témat, jejichž zařazením do učebních osnov by bylo možné dětem pomoci naučit se bránit před možným zneužitím. Témata jsou: rodina, společenské vztahy, otázky pohlaví, osobní

identita a sebehodnocení, lidská/dětská práva, mé tělo, bezpečnost, asertivita, rodičovství/výchova dětí, tajemství, pocity (Kyriacou 2005, s. 111).

Johnson tvrdí, že výuka těchto témat je poměrně problematická. Neboť učitelé, rodiče i organizace mají rozdílné názory, zda na tento typ informací mají být různě staré děti upozorňovány. Nebezpečí, hlavně mezi mladšími dětmi, může vyvolat špatné interpretování informací či materiálů, například ilustrace „cizí osoba = nebezpečí“. Mladší děti poté mohou zažívat zbytečný strach z nebezpečí i mezi cizími lidmi, které potkají na ulici. Přitom však většina obětí násilníka zná, neboť se často jedná o člena rodiny nebo rodinné známé (Kyriacou 2005, s. 111).

Rodiče dětí se mohou ptát, zda je vhodné zmíněná témata probírat ve škole, a pokud ano, tak jakým způsobem. Pro školy, které žákům nabízejí vzdělávání v oblasti této tematiky je klíčové, aby výuka probíhala citlivou formou a také aby s ní souhlasili jak učitelé, tak rodiče (Kyriacou 2005, s. 111).

5.3 Ostatní formy

Kyriacou popisuje mimo školení a vzdělávání žáků i další formy toho, jak může škola pomoci obětem syndromu CAN a jak omezit jeho výskyt. Jsou to:

- **Postupy při podezření na zneužití.** Jak již bylo zmíněno výše, každá škola musí určit způsob, jakým bude postupovat v případě, že se vyskytne dítě, které projevuje známky týrání či zneužívání.
Podpora zneužitému dítěti. Zneužitě dítě potřebuje kvalitní pomoc a podporu. Tu mu škola může poskytnout formou vytvoření bezpečného prostředí a jistoty.
- **Dohled v době po vyučování.** Je prospěšný zejména pro malé děti. Čas, který stráví ve školní družině, může být pro zneužívané děti výhodnější v tom, že doma stráví méně času. Děti ve školní družině cítí klid a neformální atmosféra poskytuje možnost svěřit se dospělé osobě s tím, co doma prožívá a co ho trápí.
- **Podpora správných rodičovských dovedností.** Tato forma pomoci spočívá v pomoci a poskytnutí rad ohledně výchovy. Školy pomáhají rodinám v otázkách výchovy a poskytují nápady, jak postupovat, aniž by se rodiče uchýlili k tělesnému či citovému týrání. Školy mezi rodinami a dětmi pomáhají prohlubovat vztahy. Také pomáhají zajistit rodičům spolupráci s místními organizacemi v případě, že jejich dětem hrozí nebezpečí zneužití.
- **Sledování dospělých, kteří jsou v kontaktu s dětmi.** Ředitelé škol jsou povinni prověřit všechny dospělé osoby pracující s dětmi, zda nemají zákaz výkonu učitelské činnosti. Pokud se objeví jakékoli podezření, je třeba neprodleně reagovat (Kyriacou 2005, s. 113).

6 MEZINÁRODNÍ DOKUMENTY A LEGISLATIVA

V této kapitole uvedeme dokumenty, legislativu a metodiky, které jsou v problematice syndromu CAN nejdůležitější.

6.1 Úmluva o právech dítěte

V Úmluvě o právech dítěte se odráží a deklarují základní potřeby dítěte. Obsahem Úmluvy je mimo základních svobod také soubor lidských práv dítěte. Práva jsou definována od těch základních, které zabezpečují přežití dítěte až po práva umožňující dítěti o sobě rozhodovat, při ohledu na věk (Vaníčková 2004, s. 51). Českou republikou byla Úmluva schválena v lednu roku 1991. Mezi smluvními státy je uložena povinnost zajistit dítěti takovou péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Úmluva dále výslovně sděluje, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (Špeciánová 2003, s. 29).

V článku 19 Úmluvy o právech dítěte je upravena povinnost smluvních stran činit všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním (Špeciánová 2003, s. 29).

Článek 27 informuje o tom, že dítě má právo na zajištění takové životní úrovně, která bude nezbytná pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj. Odpovědnost za poskytování těchto základních životních podmínek mají rodiče dítěte či jiná osoba o něj pečující (Kodým 1991, s. 15).

O právu dítěte na ochranu před sexuálním zneužíváním, k čemuž se řadí i pornografie a prostituce, informuje článek 34. Smluvní strany se zavazují ochránit dítě před všemi formami sexuálního využívání, zneužívání a jiných způsobů vykořisťování (Kodým 1991, s. 17).

6.2 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 359/999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí sděluje, že sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména ochrana práva dítěte pro jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, působení směřujících k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení

náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasné vychováváno ve vlastní rodině (Zákon č. 359/1999 Sb., § 1, odst. 1, písm. a - d).

Zákon informuje o povinnosti škol a školských zařízeních bezplatně sdělit údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření, nebrání-li tomu zvláštní právní předpis. Povinnosti zachovat mlčenlivost se v tomto případě nelze dožadovat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj (Zákon č. 359/1999 Sb., § 53, odst. 1, písm. c, f). K tomu se pojí oznamovací povinnost pedagogů oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti bez zbytečného odkladu poté, co se setkali s dítětem, které vyžaduje sociálně-právní pomoc (Zákon č. 359/1999 Sb., § 10, odst. 4).

6.3 Trestní zákoník

Zákon č. 40/2009 Sb. (Trestní zákoník) informuje o trestných činech. Výčet trestných činů týkajících se problematiky týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a jejich sankcí je následující:

- **Těžké ublížení na zdraví** – osoba, která úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví dítěti mladšímu patnácti let, bude potrestána odnětím svobody na pět až dvanáct let (Zákon č. 40/2009 Sb., § 145, odst. 2, písm. b).
- **Znásilnění** – osoba, která použije násilí nebo pohružku či jinak donutí dítě k pohlavnímu styku, bude potrestána na dvě léta až deset let (Zákon č. 40/2009 Sb., § 185, odst. 2, písm. c).
- **Pohlavní zneužití** – osoba vykonávající soulož s dítětem mladším patnácti let, bude potrestána odnětím svobody na jeden rok až osm let (Zákon č. 40/2009 Sb., § 187, odst. 1).
- **Opuštění dítěte nebo svěřené osoby** – opustí-li pečující osoba dítě či jinou osobu, o kterou má povinnost pečovat a vystaví ji tímto činem nebezpečí smrti či ublížení na zdraví, sankce se pohybuje mezi šesti měsíci až třemi léty odnětím svobody (Zákon č. 40/2009 Sb., § 195, odst. 1).
- **Zanedbání povinné výživy** – osoba neplní, byť i z nedbalosti, povinnost plynoucí ze zákona vyživovat či zaopatřovat jinou osobu po dobu více jak čtyři měsíce, bude potrestána odnětím svobody až na jeden rok (Zákon č. 40/2009 Sb., § 196, odst. 1).
- **Týrání osoby žijící ve společném obydlí** – osoba týrající osobu blízkou či žijící ve společném obydlí, bude potrestána odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta. Taktéž osoba, jež spáchá tento čin obzvláště surovým nebo trýznivým způsobem s těžkou újmu na zdraví či na nejméně dvou

osobách a páchá-li takový čin po delší dobu, bude potrestána odnětím svobody na dvě léta až osm let. Způsobí-li osoba týráním těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob či smrt, bude potrestána odnětím svobody na pět až dvanáct let (Zákon č. 40/2009 Sb., § 198, odst. 1 – 3).

- **Ohrožování výchovy dítěte** – osoba, která byť i z nedbalosti ohrozí rozumový, citový či mravní vývoj dítěte tím, že ho svádí či mu umožňuje vést nečinný nebo nemravný život a nebo závažně poruší svou zákonem danou rodičovskou povinnost pečovat o dítě, bude potrestána odnětím svobody až na dvě léta (Zákon č. 40/2009 Sb., § 201, odst. 1, písm. a, b, d).

- **Neoznámení trestného činu** – osoba, která se hodnověrným způsobem dozví o páchání trestného činu těžkého ublížení na zdraví, zneužití dítěte k výrobě pornografie, týraní svěřené osoby, bude potrestána odnětím svobody až na tři léta (Zákon č. 40/2009 Sb., § 368, odst. 1).

6.4 Listina základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky. Základní lidská práva, jež mají souvislost s problematikou dětí ohrožených týráním, zneužíváním a zanedbáváním, jsou ukotvena zejména v hlavě druhé, oddílu prvním. Zákon udává způsobilost každé osoby mít práva, právo na život, právo na soukromí a nedotknutelnost osoby, právo nebýt mučen krutým, nelidským nebo ponižujícím způsobem včetně trestání, právo na zachování lidské důstojnosti (Zákon č. 2/1993 Sb., čl. 5 – 10).

6.5 Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR

Násilí páchané na dětech je nepřijatelné, neomluvitelné a v rozporu s právy oběti. Těmto činům lze předcházet, avšak nynější legislativa není na našem území vždy dodržována. Přesto, že existují data o problematice násilí na dětech sesbíraná v rámci resortu Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva zdravotnictví, České školní inspekce a Ústavem pro informace ve vzdělávání, i tak nejsou tyto informace zcela validní (Národní strategie prevence násilí na dětech, s. 3).

Národní strategie prevence násilí na dětech (dále jen „Strategie“) si klade za cíl zvýšit ochranu dětí před jakýmikoliv formami násilí. Strategie je vytvořena na základě následujících sedmi hlavních úkolů (Národní strategie prevence násilí na dětech, s. 3):

1. **Podporovat rozvoj rodičovských kompetencí.**
2. **Vytvářet ve školách a na pracovištích klima rovnocenného partnerství a respektuplné sociální komunikace.**
3. **Zajistit dostupnou nabídku volnočasových, zájmových a sportovních aktivit.**
4. **Naplňovat speciální práva dětí umístěných do zařízení ústavní výchovy.**
5. **Usilovat o utváření bezpečných komunit.**
6. **Zprostředkovat porozumění právu dětí na ochranu před násilím v celé společnosti s cílem změny jejich postojů.**
7. **Koordinace – hlavní princip multioborového přístupu** (Národní strategie prevence násilí na dětech, s. 10 – 12).

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část bakalářské práce se zabývá zjišťováním informovanosti třídních učitelů prvních stupňů základních škol o problematice syndromu CAN a jejich úlohou při odhalování násilí na dětech.

7 METODOLOGIE A CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Pro bakalářskou práci bylo zvoleno dotazníkové šetření, ke kterému autorka vytvořila vlastní polostrukturovaný dotazník. Dotazník byl anonymní a obsahoval 16 otázek. Otázky jsou jak uzavřené, těch je 12, tak otevřené, které jsou 4.

Dotazníky byly rozeslány ředitelům dvaceti Základních škol ve městě Kladno s prosbou, zda mohou přeposlat všem svým třídním učitelům na prvních stupních odkaz na webové stránky Survio.com, kde jsem vytvořila dotazník. Webovou stránku navštívilo 46 třídních učitelů z prvních stupňů dotazovaných škol.

Dotazník dokončilo pouze 31 respondentům, 14 respondentů dotazník nedokončilo. Celková úspěšnost vyplnění dotazníku tedy činí 68,9 %.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak jsou třídní učitelé prvního stupně vybraných základních škol informovaní o problematice syndromu CAN a zda si uvědomují, jakou mají úlohu při odhalování násilí na dětech.

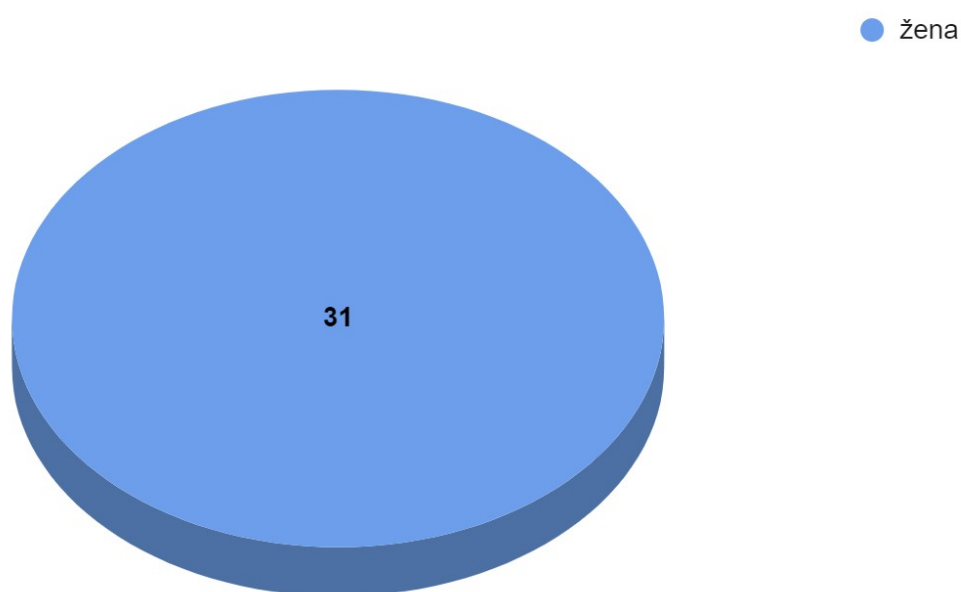
Šetření obsahovalo tři výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem by bylo možné postupovat v případě, že se ve třídním kolektivu objeví dítě se známkami týrání?
2. Znájí učitelé význam pojem syndrom CAN?
3. Je učitel tou správnou osobou, za kterou by mělo dítě jít v případě, že je týrané?

8 ANALÝZA DAT

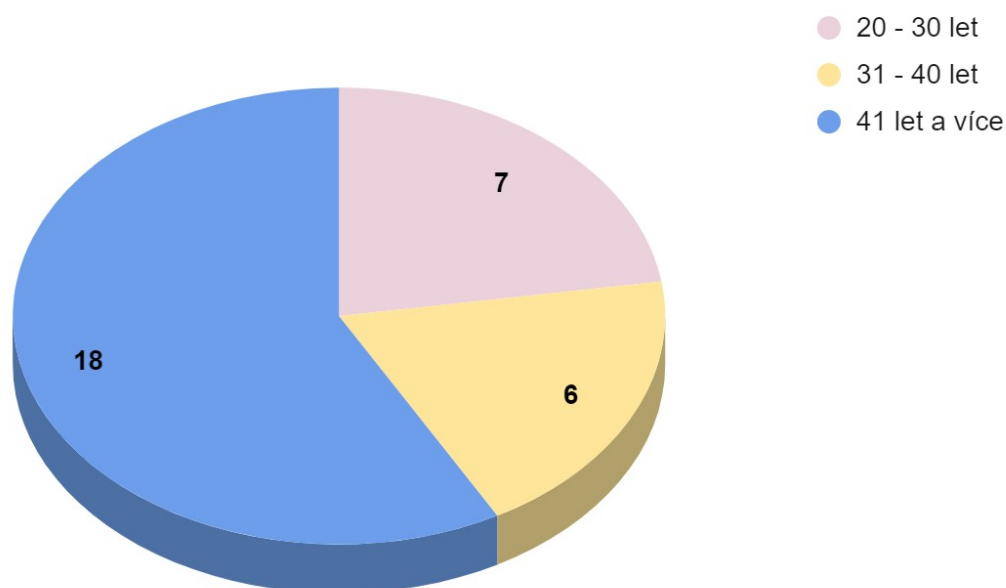
Tato kapitola se zabývá interpretací a vyhodnocením výsledků získaných prostřednictvím dotazníkového šetření. Pro lepší přehlednost získaných odpovědí jsou použity grafy. Pracujeme s výsledným počtem 31 respondentů.

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

Z výsledku je patrné, že respondenty tvoří pouze ženy. Výsledný vzorek je tedy 100 %.

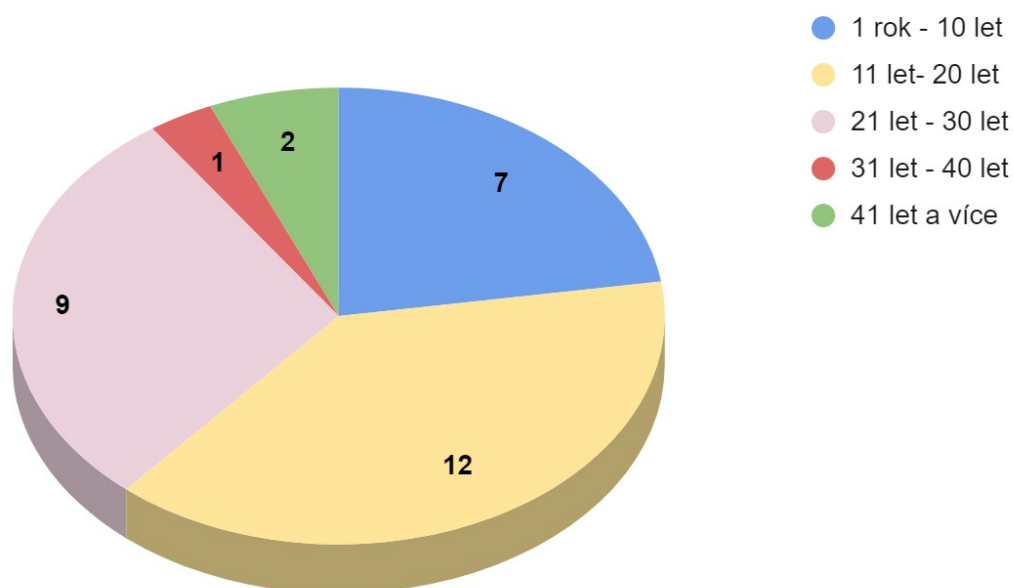
Graf č. 2: Věk respondentů

Bylo zjištěno, že věková kategorie, která je mezi respondenty nejčastější, je 41 let a více. Do této kategorie se zařadilo 18 (58 %) respondentů. Druhá nejvyšší věková kategorie jsou respondenti od 20 do 30 let. Zde se nachází 7 (23 %) respondentů. Poslední kategorií, ve které se nachází nejméně respondentů je věkově ohraničena na 31 let až 40 let. Zde se nachází zbylých 6 (19 %) respondentů.

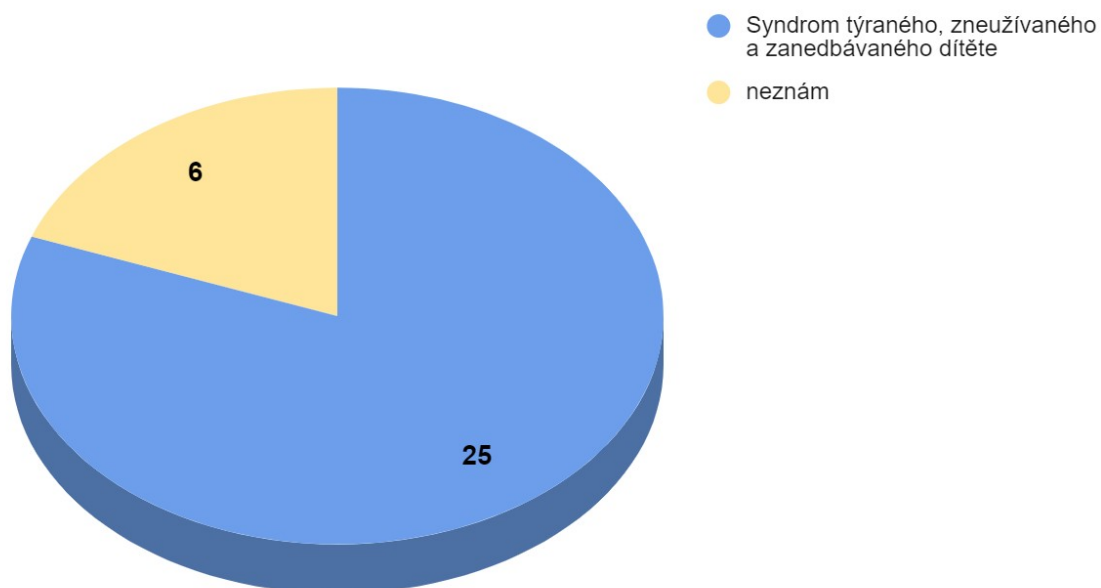
Z výsledků šetření je zřejmé, že na prvních stupních dotazovaných škol působí jako třídní učitelky hlavně ženy nad 40 let. Lze se domnívat, že důvodem mohou být bohatší zkušenosti s vyučováním.

Graf č. 3: Jak dlouho vykonáváte pedagogickou činnost?

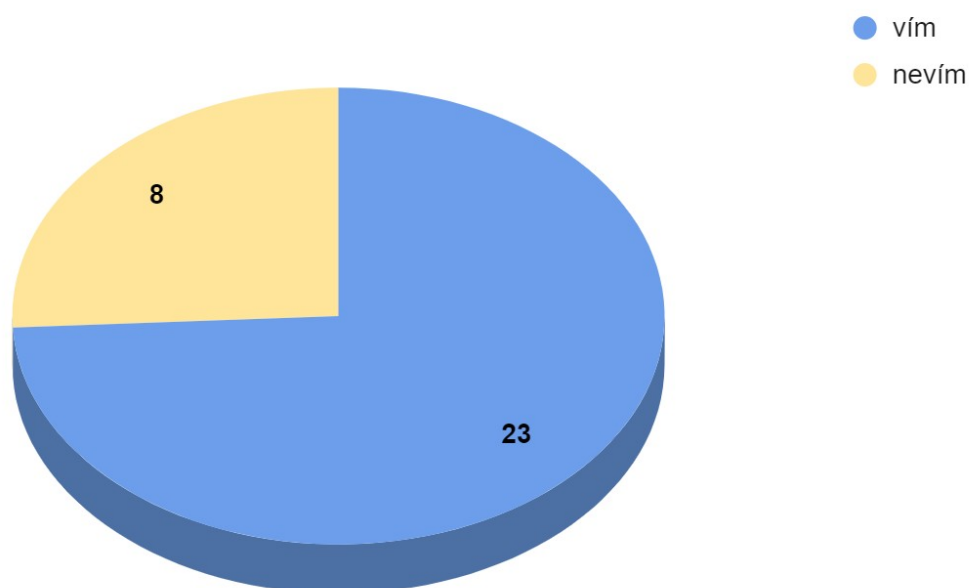
Vyšlo najevo, že nejčastěji se mezi dotazovanými učitelkami objevuje délka pedagogické praxe mezi 11 lety až 20 lety. Takto odpovědělo 12 (39 %) respondentů. Jako další nejpočetnější skupina respondentů uvedla, že jejich pedagogická praxe trvá 21 let až 30 let. Respondentů, kteří spadají do této kategorie je 9 (29 %). Dále pak 7 (23 %) respondentů odpovědělo, že jejich pedagogická praxe trvá 1 rok až 10 let. Respondenti, jejichž pedagogická praxe trvá 41 let a více jsou jen 2 (6 %). Pouze 1 (3 %) respondent uvedl délku své pedagogické praxe mezi 31 lety až 40 lety.

Graf č. 4.: Znáte český překlad pojmu syndrom CAN?

Otázka č. 4 byla otevřená a respondenti byli vyzváni k tomu, aby napsali český překlad pojmu syndrom CAN, pokud ho znají. Správný překlad napsalo 25 (81 %) respondentů. Zbýlých 6 (19 %) respondentů napsalo, že překlad pojmu syndrom CAN neznají.

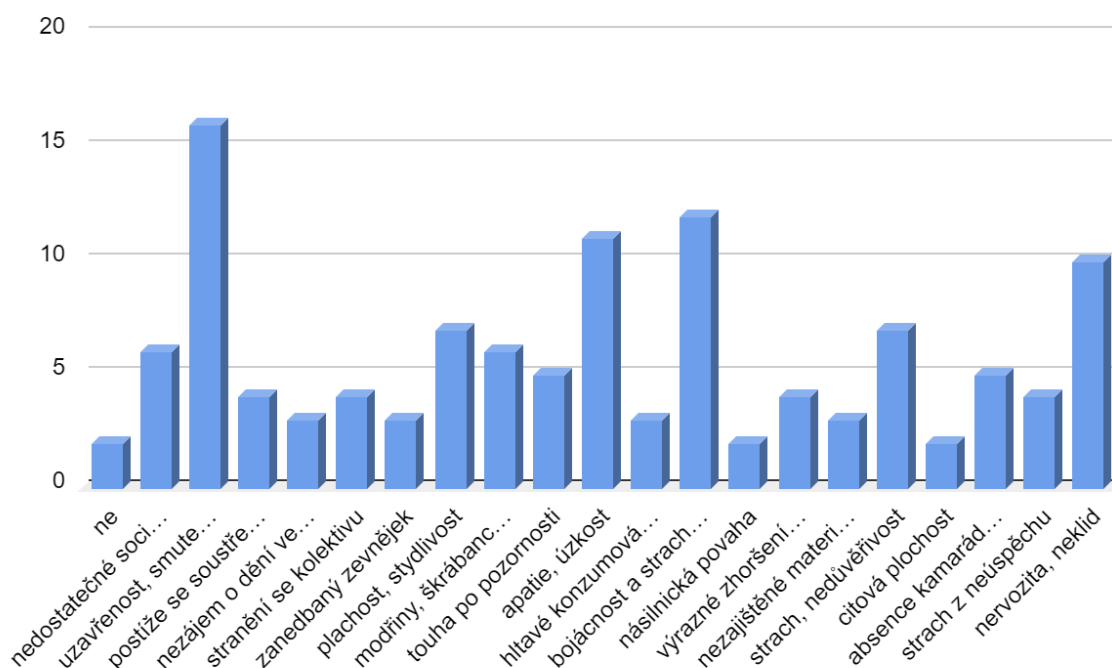
Graf č. 5: Víte, čím se zabývá problematika syndromu CAN?

V otázce č. 5 bylo hlavním cílem zjistit, zda respondenti vědí, co znamená syndrom CAN a čím se problematika syndromu CAN zabývá. Z grafu vyplývá, že tři čtvrtiny respondentů je seznámena s tímto pojmem. Kladně odpovědělo 23 (74 %) respondentů. Zbytek respondentů, jež tvořilo 8 (26 %) třídních učitelek odpovědělo, že neví, čím se problematika syndromu CAN zabývá.

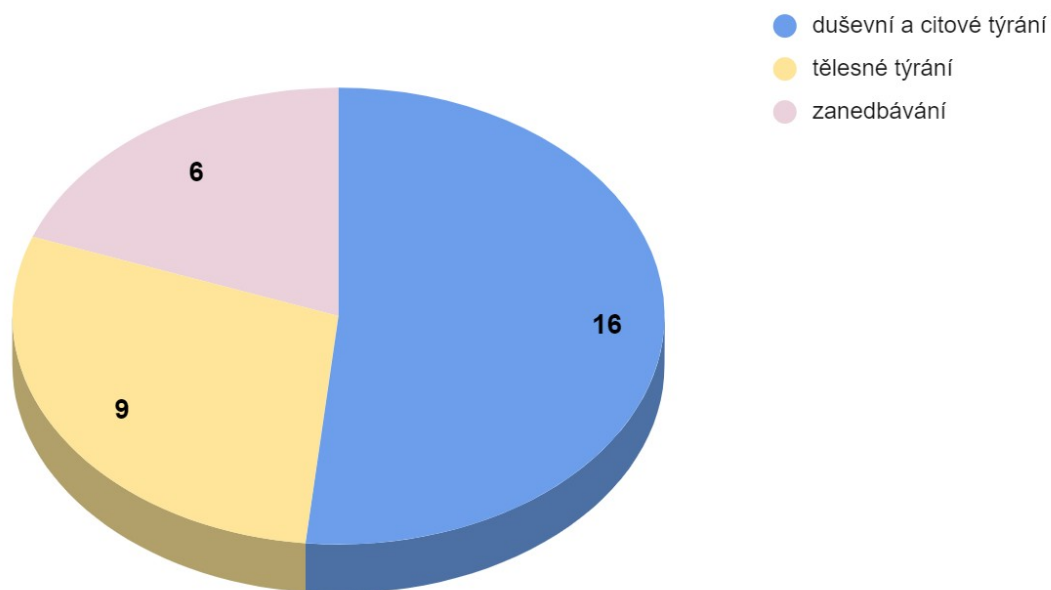
Z celkového počtu 31 respondentů je číslo 8 respondentů, kteří neví, co syndrom CAN znamená, poměrně vysoké. Skoro jedna čtvrtina respondentů s touto problematikou tedy seznámena není.

Graf č. 6: Umíte vyjmenovat alespoň 4 charakteristické vlastnosti nebo projevy týraného dítěte?

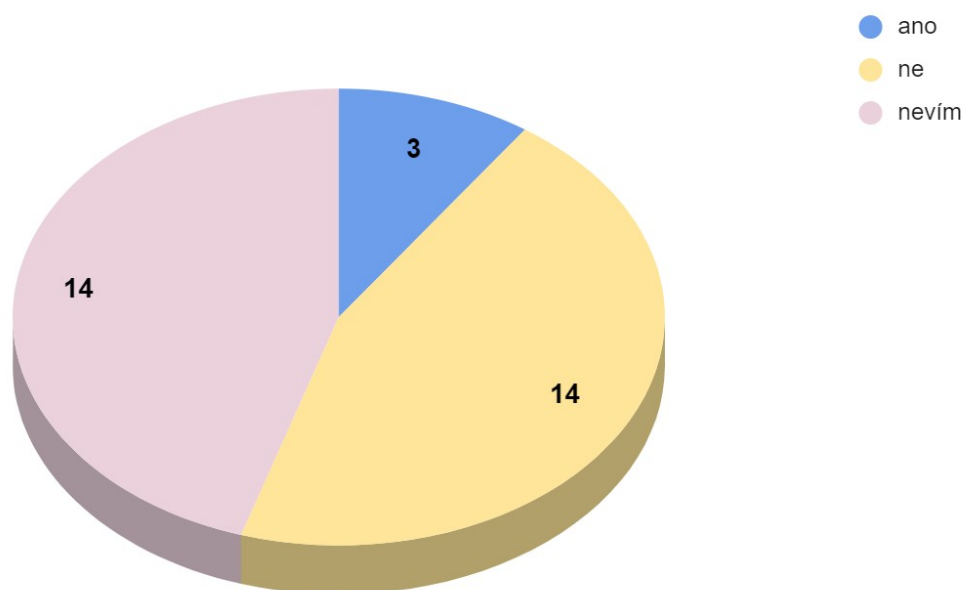
Otázka č. 6 byla otevřená a respondenti byli vyzváni k tomu, aby pokud ví, tak napsali alespoň 4 charakteristické projevy týraného dítěte. Odpovědí se sešlo mnoho a do grafu byly vybrány ty, které byly nejčastější, a nebo nejrelevantnější. Respondenti, kteří neuměli vyjmenovat žádné projevy, byli 2 (7 %). Ostatní respondenti, tj. 29 (93 %) projevy týraného dítěte popisovali jako: nedostatečné sociální chování (6 odpovědí); uzavřenost, smutek, hněv (16 odpovědí); potíže se soustředěním (4 odpovědi); nezájem o dění ve třídě (3 odpovědi); stranění se kolektivu (4 odpovědi); zanedbaný zevnějšek (3 odpovědi); plachost, stydlivost (7 odpovědi); modřiny, škrábance apod. (6 odpovědi); touha po pozornosti (5 odpovědi); apatie, úzkost (11 odpovědi); hltavé konzumování jídla (3 odpovědi); bojácnost a strach mluvit (12 odpovědi); násilnická povaha (2 odpovědi); výrazné zhoršení prospěchu (4 odpovědi); nezajištěné materiální potřeby (3 odpovědi); strach, nedůvěřivost (7 odpovědi); citová plochost (2 odpovědi); absence kamarádů ve skupině (5 odpovědi); strach z neúspěchu (4 odpovědi); nervozita, neklid (10 odpovědi).

Graf č. 7: Víte, jaký druh týrání je nejčastější?

Z grafu vyplývá, že 16 (51 %) respondentů, což odpovídá více jak polovině, má povědomí o tom, že opravdu nejčastějším druhem týrání je duševní a citové týrání. Dále pak 9 (29 %) respondentů označilo podle své úvahy za nejčastější tělesné týrání. Respondentů, kteří podle svého uvážení uvedli zanedbávání, jako nejčastější druh týrání bylo 6 (19 %). Respondenti měli na výběr k označení mimo tyto odpovědi ještě sexuální zneužívání, nikdo ale tuto možnost nezvolil.

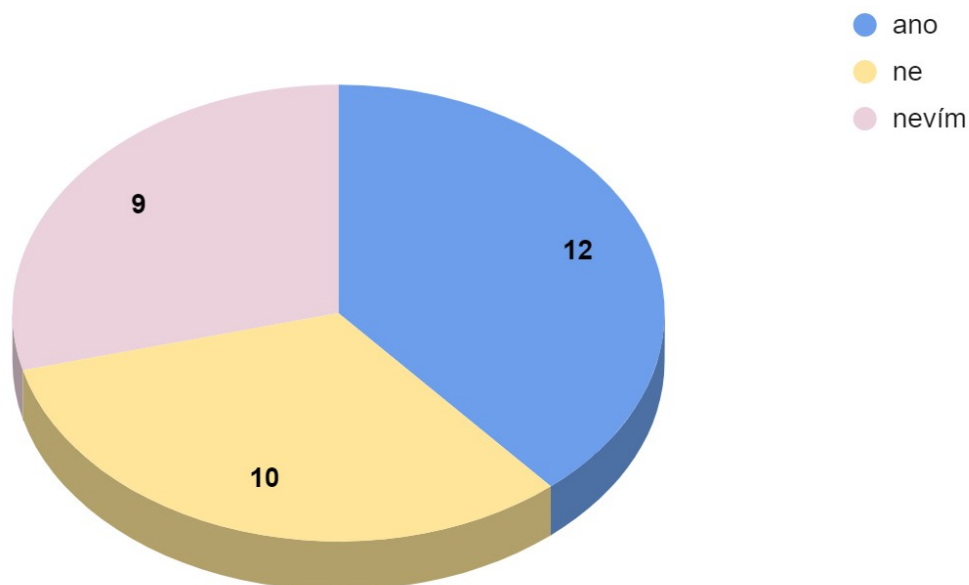
Graf č. 8: Myslíte si, že informace, které o syndromu CAN máte, jsou pro Vás a Vaši pedagogickou činnost dostačující?

Z grafu jasně vyplývá, že názor respondentů je takový, že 14 (45 %) považuje své dosavadní znalosti v problematice syndromu CAN za nedostačující. Pouze 3 (10 %) respondenti jsou si jisti, že jejich znalosti a informovanost jsou dostačující. Stejný počet respondentů, tj. 14 (45 %) si není jistých, zda informace, které mají, jsou pro jejich pedagogickou činnost dostačující.

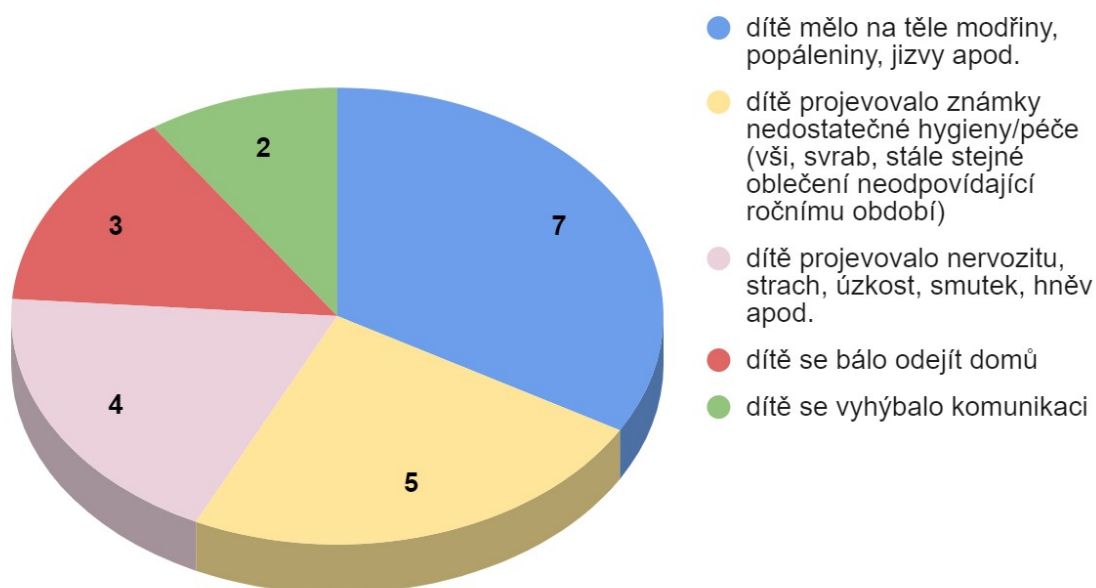
Důvodem, proč stejný počet respondentů své znalosti považuje za nedostatečné či neví, zda dostatečné jsou, může být proto, že problematika syndromu CAN je velmi rozsáhlá a náročná. Avšak zcela jistě by měl být každý učitel dostatečně informován o syndromu CAN, aby přibývalo více učitelů, kteří budou na základě svých znalostí schopni týrané dítě odhalit a pomoci mu. V budoucnosti by to jistě pomohlo předejít stavu dlouhodobého neřešení situace týraného dítěte.

Graf č. 9: Setkali jste se během své praxe s dítětem, které bylo obětí syndromu CAN?

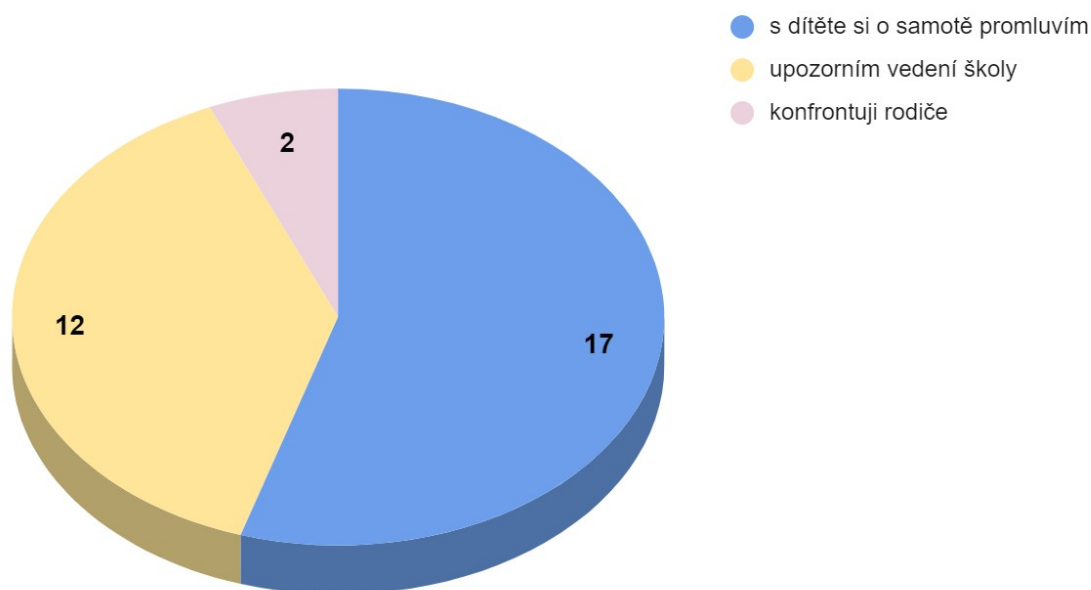
Tato otázka je zaměřena na zjištění, zda se respondenti během své pedagogické praxe setkali s dítětem, které bylo obětí syndromu CAN. Z výsledků jasně vyplývá, že nejčastější odpovědí je „ano“. Respondentů, kteří se se s dítětem, jež bylo obětí syndromu CAN, setkali, je podle výsledků 12 (39 %). Dále respondenti odpovídali, že během své praxe se s takovým dítětem neseťkali, celkem jich takto odpovědělo 10 (32 %). Respondenti ale také odpovídali, že si nejsou jistí, zda se s takovým dítětem setkali. Že neví, odpovědělo 9 (29 %) respondentů.

Graf č. 10: Jak jste dítě poznal/a?

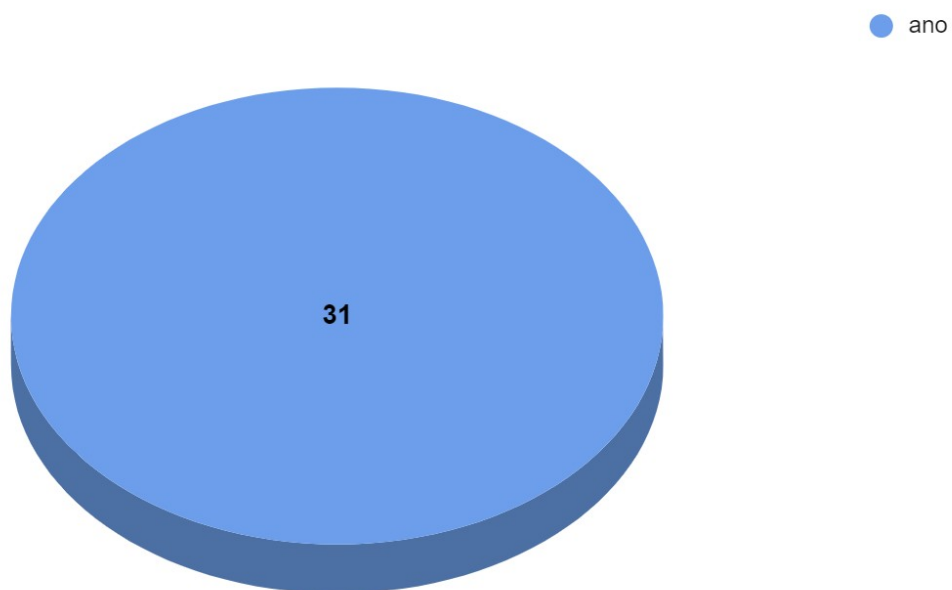
Na otázku č. 10 odpovídali pouze respondenti, kteří na předchozí odpověděli, že se s dítětem, jež bylo obětí syndromu CAN, setkali. Respondenti v této otázce měli možnost označit více odpovědí a nejčastěji odpovídali, že dítě mělo na těle viditelné projevy fyzického násilí, jako jsou modřiny, popáleniny, jizvy ad. S tímto projevem násilí se setkalo 7 (33 %) respondentů. Dalším nejčastějším projevem bylo k určení syndromu CAN pro respondenty to, že dítě projevvalo známky nedostatečné hygieny či péče, jež se projevvalo třeba vešmi, svrabem a nebo tím, že dítě mělo stále stejné oblečení, které mohlo i neodpovídat danému ročnímu období. Takto odpovědělo 5 (24 %) respondentů. Dále pak 4 (19 %) respondenti označili jako odpověď projevy nervozity, strachu, úzkosti, smutku, hněvu apod. Respondenti, kteří odhalili dítě se syndromem CAN, také označovali, že se dítě bálo odejít domů ze školy, takto odpověděli 3 (14 %) respondenti. Respondenti se také setkali s tím, že se dítě vyhýbalo komunikaci, načež se u dítěte projevilo podezření na syndrom CAN. Tuto odpověď označili 2 (10 %) respondenti. Respondenti měli možnost napsat sami, jaký indikátor byl stěžejním pro identifikaci syndromu CAN, tuto možnost ale žádný respondent nevyužil.

Graf č. 11: Když zpozorujete dítě, které projevuje známky syndromu CAN, jaký by měl být Váš první krok?

Z grafu vyplývá, že více jak polovina respondentů, tj. 17 (55 %), by jako první krok při podezření na syndrom CAN dítěte volilo možnost promluvit si o samotě. Dále pak 12 (39 %) respondentů by své podezření řešilo upozorněním vedení školy. Konfrontaci s rodiči dítěte by při podezření na syndrom CAN volili 2 (7 %) respondenti. Mimo tyto možnosti prvních kroků měli respondenti na výběr dále možnost zavolat policii. Tuto možnost jako první krok při podezření na syndrom CAN nezvolil žádný respondent.

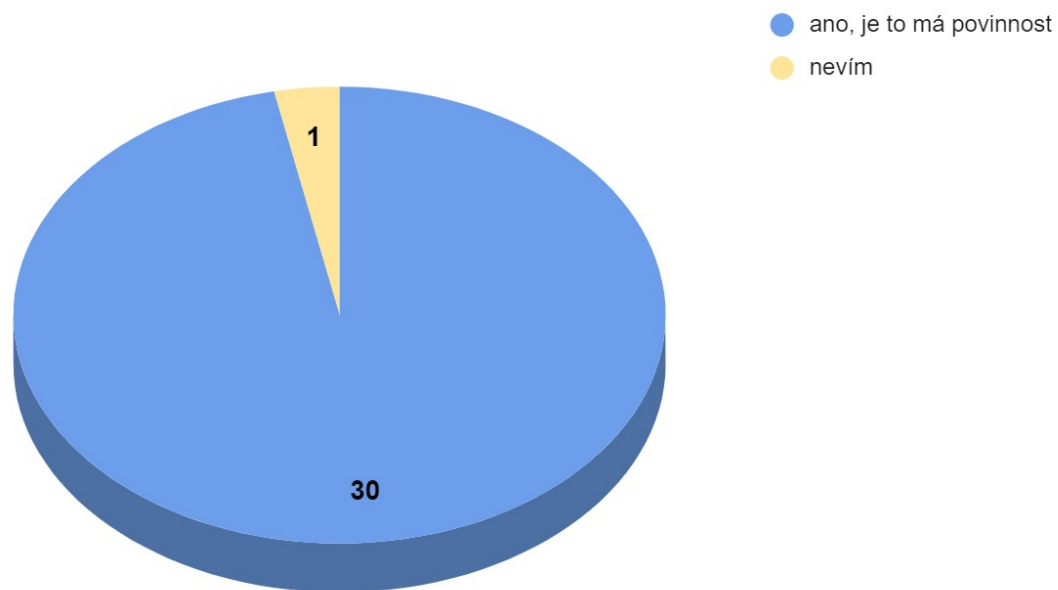
Graf č. 12: Máte ve škole možnost konzultovat své podezření s kompetentní osobou?

Všichni dotazovaní respondenti, tj. 31 (100 %) odpověděli, že mají možnost ve škole konzultovat své případné podezření na týrané dítě.

Učitelé mohou své podezření konzultovat například s metodikem prevence či výchovným poradcem. Tito pracovníci musí být součástí každého školského poradenského pracoviště.

Graf č. 13: Jestliže máte podezření, že je dítě obětí syndromu CAN, musíte své podezření nahlásit?

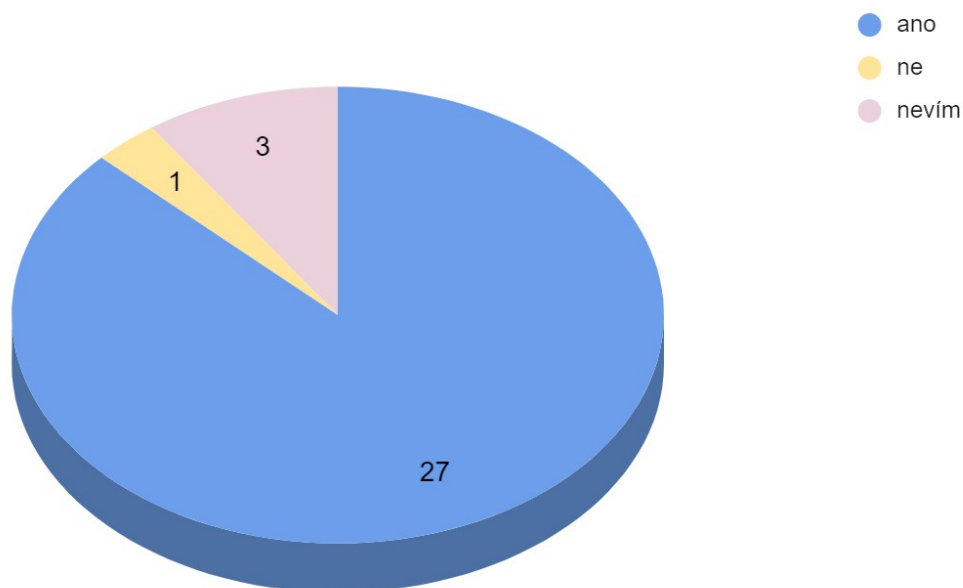
V otázce, zda učitel musí nahlásit své podezření, že je dítě týráno, odpovědělo 30 (99 %) respondentů zcela správně. A to tak, že své podezření nahlásit musí. Pouze 1 (3 %) respondent odpověděl, že o této povinnosti neví. Respondenti měli dále na výběr označit možnost „nemusím“, žádný respondent ale tuto možnost ne zvolil.

Graf č. 14: Ze kterého zákona plyne povinnost nahlásit podezření na týrané dítě?

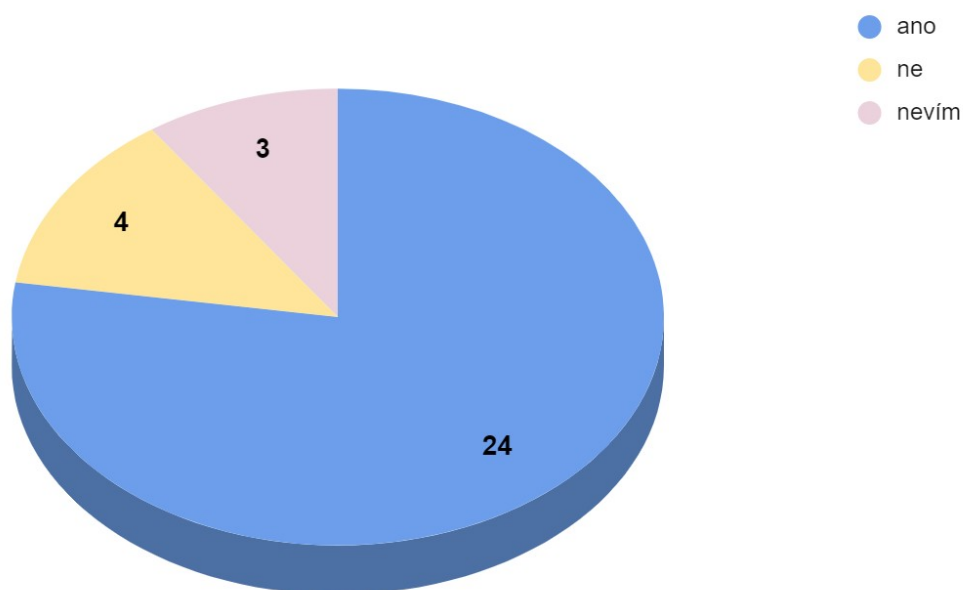
Z grafu vyplývá, že více jak tři čtvrtiny, tj. 24 (77 %) respondentů zvolilo zákon, podle kterého je učitel opravdu povinen své podezření nahlásit. Jedná se o zákon o sociálně právní ochraně dětí. Dále pak 4 (13 %) respondenti zvolili školský zákon. Trestní zákoník označili 3 (10 %) respondenti.

Graf č. 15: Je podle Vás učitel tou správnou osobou, na kterou by se týrané dítě mělo obrátit pro pomoc nebo není?

Z grafu vyplývá, že 27 (87 %) respondentů sdílí názor pro to, učitel je tou správnou osobou pro to, aby za ním týrané dítě přišlo pro pomoc. Dále pak 1 (3 %) respondent má názor takový, že by se dítě mělo obrátit na jinou osobu. V tomto ohledu si nejsou 3 (10 %) respondenti jisti, zda učitel tou správnou osobou je či nikoliv.

Graf č. 16: Měli byste zájem o školení či kurz, který by objasnil případné nejasnosti, týkající se odhalení a následného postupu v případě podezření na syndrom CAN?

Z grafu zcela jasně vyplývá, že více jak tři čtvrtiny respondentů, tj. 24 (77 %) by mělo zájem o školení či kurzy týkající se syndromu CAN. Nesouhlas se školením či účastí na kurzu projeví 4 (13 %) respondenti. Nerozhodní jsou v tomto ohledu 3 (10 %) respondenti.

Z grafu vyplývá, že učitelé spíše možnost školení či kurzy vítají.

8.1 Vyhodnocení výzkumných otázek

Výzkumná otázka č. 1

Jakým způsobem by bylo možné postupovat v případě, že se ve třídním kolektivu objeví dítě se známky týrání?

Na základě výsledků dotazníkového šetření a odpovědí respondentů byl vytvořen graf č. 9, který nám předkládá, jak by učitelé postupovali, jestliže by se ve třídním kolektivu objevilo dítě, jež nese známky týrání. Více jak polovina, tj. 17 (55 %) respondentů by volila možnost si s dítětem promluvit o samotě. Dále pak 12 (39 %) respondentů uvedlo, že by jejich prvním krokem bylo upozornění vedení školy na podezření týrání dítěte. Konfrontaci s rodiči zvolili 2 (7 %) respondenti. Žádný z respondentů nezvolil možnost tu, že by se obrátil na Policii ČR.

Výzkumná otázka č. 2

Znají učitelé význam pojmu syndrom CAN?

K této výzkumné otázce se váže otázka č. 4. Na základě výsledků, které jsme získali prostřednictvím dotazníkového šetření, bylo zjištěno, že skoro tři čtvrtiny, tj. 23 (74 %) respondentů znají význam pojmu syndrom CAN. Zbýlých 8 (26 %) respondentů ale s významem toho pojmu není seznámena.

Výzkumná otázka č. 3

Je učitel tou správnou osobou, za kterou by mělo dítě jít v případě, že je týrané?

Pro tuto výzkumnou otázku byl vytvořen graf č. 15. Z dotazníkového šetření jsme se dozvěděli názor respondentů, který nám pomohl odpovědět na tuto otázku. Názor, že učitel je tou správnou osobou sdílí 27 (87 %) respondentů. Pouze 1 (3 %) respondent si stojí za názorem, že by se dítě mělo obrátit na jinou osobu a učitel tedy není vhodná osoba. Nerozhodní jsou v tomto ohledu 3 (10 %) respondenti. Ti na tuto věc nemají žádný názor.

ZÁVĚR

Teoretická část této bakalářské práce se zabývala charakteristikou syndromu CAN, popisem projevů syndromu, možnostmi prevence a související legislativou. Dále byla popsána profese učitele a jeho úloha při prevenci a včasném odhalování násilí na dětech. Byly nastíněny nejen možnosti prevence ze strany školy, ale i povinnost učitelů pomoci týranému dítěti, které vycházejí z platné legislativy spojené s problematikou syndromu CAN.

V praktické části bakalářské práce jsme zjišťovali informovanost pedagogů prvního stupně základních škol o syndromu CAN, zda mají učitelé osobní zkušenosti s odhalením dítěte, které bylo obětí syndromu CAN a jak dítě odhalili a zda vůbec vědí, jak mají postupovat v případě, že u dítěte přítomnost syndromu CAN zjistí.

Z výsledků provedeného výzkumného šetření lze konstatovat, že učitelé o syndromu CAN mají většinou základní informace. Co se týče názoru samotných učitelů, myslí si, že znalosti, pro jejich pedagogickou činnost nejsou dostačující. Vysoké procento respondentů by uvítalo školení či kurzy, které by jejich znalosti obohatily a pomohly jim tak k lepšímu odhalování dětí, které jsou týrané. Co se týče postupu učitelů v případě, že se objeví dítě, které projevuje známky násilí, tak více jak polovina učitelů by si s daným dítětem promluvila o samotě dříve, než by upozornila vedení školy. Výsledky dotazníkového šetření prokázaly, že většina respondentů považuje sebe jako učitele za pravou osobou, které by se dítě mělo svěřit v případě, že je týrané.

Bakalářská práce by mohla sloužit jako přínosný zdroj základních informací pro učitele a další pedagogické pracovníky. Neboť navýšení počtu informovaných osob v oblasti školství zcela jistě do budoucna může zajistit rychlejší detekci dětí, jež jsou oběťmi syndromu CAN. Je zcela zásadní, aby nepřibýval takový počet týraných dětí, jako tomu bylo v minulých letech a je i nyní. Proto by se školy měly věnovat i osvětě rodičů během schůzek ve školách a seznamovat je s legislativou, prací a kompetencemi pracovníků OSPODu, aby si co nejvíce lidí uvědomovalo svou povinnost při ochraně našich nejslabších – dětí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Použitá literatura

DUNOVSKÝ Jiří, MATĚJČEK Zdeněk, DYTRYCH Zdeněk, 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-192-5.

ELLIOTT Michele, BUMBÁLEK Jiří, 2000. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-419-2.

GJURIČOVÁ Šárka, KOCOURKOVÁ Jana, KOUTEK Jiří, 2000. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-416-3.

HAVLÍK Radomír, KOŤA Jaroslav, 2007. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-327-7.

HORT Vladimír, HRDLIČKA Michal, KOCOURKOVÁ Jana a kol., 2000. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-472-9.

KODÝM Miloslav, 1991. *Úmluva o právech dítěte*. Brno: Teofakt. ISBN 80-900569-0-3.

KYRIACOU Chris, 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-945-3.

KYRIACOU Chris, ŠVEC Vlastimil, DVOŘÁK Dominik, KOLDINSKÝ Milan, 1996. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-022-7.

LAZAROVÁ Bohumíra, 2008. *Netradiční role učitele. O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-169-0.

MATĚJČEK Zdeněk, DYTRYCH Zdeněk, Ministerstvo zdravotnictví, 1994. *Děti, rodina a stres. Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.

PRŮCHA Jan, 1997. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-170-3.

ŠPECIÁNOVÁ Šárka, 2003. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-44-0.

ŠVARCOVA Eva, 2009. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-959-5.

TRUELLOVÁ Iva, VANÍČKOVÁ Eva, NOVOTNÁ Věra, 2016. *Včasná detekce dětí ohrožených násilím*. Praha: Fakultní nemocnice v Motole. ISBN 978-80-87347-27-0.

VANÍČKOVÁ Eva, 2017. *Metodika pro screening emocionální traumatizace dětí*. Praha: Fakultní nemocnice v Motole. ISBN 978-80-87347-33-1.

VANÍČKOVÁ EVA, PROVAZNÍKOVÁ Hana, HADJ-MOUSSOVÁ Zuzana, 1995. *Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-008-4.

VANÍČKOVÁ Eva, 2004. *Tělesné tresty dětí. Definice, popis, následky*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0814-0.

VAŠUTOVÁ Jaroslava, 2007. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-325-2.

Internetové zdroje

Centrum.cz: *Světový den prevence týrání a zneužívání dětí*. [online]. [vid. 23. . 2021]. Dostupné z: <http://svatky.centrum.cz/svatky/vyznamne-dny/svetovy-den-prevence-tyrani-a-zneuzivani-deti-205/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Statistiky* [online]. Aktualizováno 4. 6. 2020 [vid. 6. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

Nadace Naše dítě: *Prevenci týrání dětí připomíná světový den*. [online]. [vid. 23. . 2021]. Dostupné z: <https://www.nasedite.cz/archiv-tiskovych-zprav-detail/prevenci-tyrani-deti-pripomina-svetovy-den-149/#>

Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008 – 2018 [online]. [vid. 6. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/strategie-prevence-nasili-na-detech/uvod-59898>

Legislativa

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111.

Zákon č. 40/2009 Sb, trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro třídní učitele prvních stupňů základních škol ve městě Kladno

Dotazník pro třídní učitele

Jmenuji se Miloslava Farkašová a jsem studentkou posledního ročníku oboru Speciální pedagogika pro vychovatele na Technické univerzitě v Liberci. Dovoluji si Vás oslovit s prosbou o vyplnění dotazníku. Pracuji nyní na bakalářské práci na téma „Učitel a jeho úloha při odhalování násilí na dětech“. Vámi vyplněné informace budou využity pouze pro účel bakalářské práce. Dotazník je zcela anonymní.

Děkuji Vám za ochotu a Váš čas věnovaný vyplnění dotazníku.

1.Jste?

- a) žena
- b) muž

2.Kolik Vám je let?

- a) 20 - 30 let
- b) 31 - 40 let
- c) 41 let a více

3.Jak dlouho vykonáváte pedagogickou činnost?

4.Znáte český překlad pojmu syndrom CAN znamená? Pokud ano, napište ho.

5.Víte, čím se zabývá problematika syndromu CAN?

- a) vím
- b) nevím

6.Umíte vyjmenovat alespoň 4 charakteristické vlastnosti nebo projevy týraného dítěte?

7.Víte, jaký druh týrání je nejčastější?

- a) duševní a citové týrání
- b) tělesné týrání
- c) zanedbávání
- d) sexuální zneužívání

8.Myslíte si, že informace, které o syndromu CAN máte, jsou pro Vás a Vaši pedagogickou činnost dostačující?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

9.Setkali jste se ve své praxi s dítětem, které bylo obětí syndromu CAN?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

10.Jak jste dítě poznal/a?

- a) dítě mělo na těle modřiny, popáleniny, jizvy apod.
- b) dítě projevovalo známky nedostatečné hygieny/péče vši, svrab, stále stejné oblečení neodpovídající ročnímu období)
- c) dítě projevovalo nervozitu, strach, úzkost, smutek, hněv apod.
- d) dítě se bálo odejít domů
- e) dítě se vyhýbalo komunikaci
- f) jiná odpověď -----

11.Když zpozorujete dítě, které projevuje známky syndromu CAN, jaký by měl být Váš první krok?

- a) s dítětem si o samotě promluví
- b) upozorním vedení školy
- c) konfrontuji rodiče
- d) zavolám policii

12.Máte ve škole možnost konzultovat své podezření s kompetentní osobou?

- a) ano
- b) ne

13.Jestliže máte podezření, že je dítě obětí syndromu CAN, musíte své podezření nahlásit?

- a) ano, je to má povinnost
- b) nevím
- c) nemusím

14. Ze kterého zákona plyne povinnost nahlásit podezření na týrané dítě?

- a) Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník
- b) Zákon č. 561/2004 Sb., Školský zákon
- c) Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně právní ochraně dětí

15.Je podle Vás učitel tou správnou osobou, na kterou by se týrané dítě mělo obrátit pro pomoc nebo není?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

16.Měli byste zájem o školení či kurz, který by objasnil případné nejasnosti, týkající se odhalení a následného postupu v případě podezření na syndrom CAN?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím